РЕГИСТАР
НА ПОТЕНЦИЈАЛИ ЗА РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ ВО СЕВЕРОИСТОЧНИОТ ПЛАНСКИ РЕГИОН

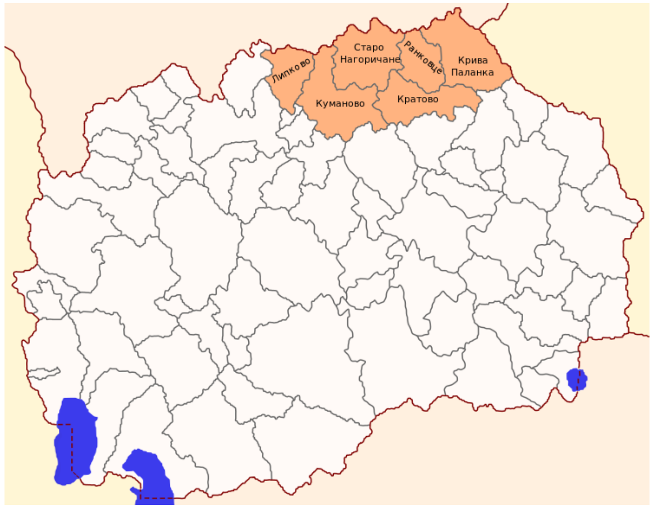

Куманово, март 2016

Нарачател:
Центар за развој на Североисточен плански регион
Ул. Илинденска бб 1300 Куманово
Поштенски фах 182 Телефон/факс +38931424878
e-mail: info@northeastregion.gov.mk

Регистарот го изработи:
Глобал Проект Консалтинг
Консултантски тим:
Одговорен истражувач Проф. Д-р Науме Мариноски
Главен истражувач: Проф. Д-р Иванка Несторoска
Истражувач: Проф. Д-р Цветко Андреески
Помлади истражувачи: М-р Михаел Ристески, М-р Надица Ристески

Регистарот на потенцијали за рурален туризам во Североисточниот плански регион е изработен во рамки на проектот на Министерството за локална самоуправа „Иновативни решенија за подобар пристап до услуги на локално ниво“ кој го спроведува Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП).

Содржина

1. ВОВЕД 7
2. ЗА ПРОЕКТОТ 8
3. МЕТОДОЛОШКИ АЛАТКИ И ПРИСТАП 9
4. РЕАЛИЗАЦИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО 10
4.1 Реализација на кабинетското истражување и добиени резултати 10
4.1.1 Анализа на релевантна литература и извори на податоци. 11
4.1.2 Цели на кабинетското истражување 11
4.1.2.1 Општи карактеристики на регионот и општините 11
4.1.2.2 Водич за дефинирање на основите на руралниот туризам 12
4.1.2.3 Креирање на матрици на индикатори и информации 13
4.2 Приказ на вредностите на матрицата од кабинетското истражување 14
4.2.1 Евидентната листа на туристичката понуда ги опфаќа следниве компоненти: 15
4.2.1.1 Животна средина 15
4.2.1.2 Население, економска активност, производство и услуги 27
4.2.1.3 Пристап, транспорт, патувања 30

4.2.1.4 Култура, културни активности 31
4.2.1.5 Рекреација и спорт 41
4.2.1.6 Услуги за сместување и услуги на храна и пијалаци 42
4.2.1.7 Настани (саеми, конгреси, конференции и сл. 44
4.2.2 Евидентна листа на туристичката побарувачка 45
4.2.2.1 Посетеност 45
4.2.2.2 Престој 46
4.2.2.3 Потрошувачка 48
4.2.2.4 Пазари 48
4.2.3 Евидентна листа на конкуренцијата 49
5. РЕАЛИЗАЦИЈА НА ТЕРЕНСКОТО ИСТРАЖУВАЊЕ 56
5.1 Фактори 58
5.1.1 Туристичко-географска положба 58
5.1.2 Природни фактори 59
5.1.3 Културни фактори 64
5.1.4 Човечки фактори 68
5.1.5 Фактори на капиталот 70
5.2 Атрактори 71
5.2.1 Природни атрактори 71
5.2.2 Културни атрактори 72
5.2.3 Центри 75

5.3 Поддршка 77
5.3.1 Угостителство 77
5.3.2 Транспорт 79
5.3.3 Пратечки услуги 80
5.4 Посетеност 81
5.5 Потрошувачка 82
5.6 Оценка на пазарот 82
5.7 Оценка на конкурентноста 83
5.8 Оценка на пазарните трендови 84
6. ЗОНИРАЊЕ НА МОЖНОСТИТЕ ЗА РАЗВОЈ НА РУРАЛНИОТ ТУРИЗАМ ВО СИПР 86
7. МАПИРАЊЕ И ПРИОРИТЕТИЗАЦИЈА 91
8. ЗАВРШНИ СОГЛЕДУВАЊА 93
АНЕКС 1 - Листа на документи важни за развојот на руралниот туризам 96
АНЕКС 2 - Листа на табели 98

АПСТРАКТ

Руралниот туризам претставува еден од формите на развој на средини кои поседуваат ресурски потенцијали кои можат да бидат во извесна смисла искористени и да претставуваат недопрени компоненти во поглед на вклучување во туристичката понуда. Со оглед на тоа дека потенцијалите можат да бидат дел од вкупната вредност на регионот диференцијацијата во Регистарот подразбира нивно евидентирање за да се овозможи поттикнување на вкупниот економски и социјален просперитет. Регистарот претставува инструмент кој овозможува овие категории да се искористат на оптимален начин и да послужат во изнаоѓањето на одржливи солуции кога се пристапува кон осмислувањето на документи од стратешка и програмско-планска природа. За да се дојде до вакви резултати неопходно е да се пристапи кон изнаоѓање на релевантни квантитативни и квалитативни податоци. Во оваа насока е неопходно да се има кабинетски и теренски согледувања на појавите и односите. Тоа подразбира дека сознанијата за вредностите за руралните средини во функција на развој на туризмот и одржливиот развој генерално, ќе се потпрат на ревизијата на документите кои се реализирани во планскиот регион и на ставовите и мислењата кои ги имаат познавателите на прилики во оваа смисла. Затоа е многу битно да се направи компаративно истражување кое ќе се однесува на утврдување на релевантните потенцијали низ призма на веќе утврдени документи и низ призма на нивна оценка преку примена на најсовремена методологија во оваа сфера како препорака на Светската Туристичка Организација која е во непосредна соработка со Организацијата за помош и соработка на ОН (УНДП). Добиениот резултат ни овозможува мапирање на релевантните локалитети и нивно зонирање како просторно-планска категорија со можноста за во наредниот период да се определат акциони планови во контекст на користење на факторите, атракторите и поддршката кои се присутни во планскиот регион. Во Североисточниот плански регион индикативно е дека постојат можности за заживување на руралниот туризам. Тоа се докажува преку утврдените локалитети и објекти како основна поттикнувачка активност во развојот на руралниот туризам. Исто така, карактеристика на регионот е дека основите за развој на руралниот туризам можат да се стават во комплементарна и комплексна функција на можностите за развој на други видови туризам, како на пример на транзитниот, бањскиот, ловниот, риболовниот, културниот и деловниот туризам.

Rural tourism is one of the forms for development of different regions that possess potential resourceswhich can be used in the development activities. These resources can also represent important components of the tourist supply. Given the fact that the potentials can be part of the regional total value the differentiation in the Registry means registering the individual potentials and values in order to improve the economic and social development. The Registry is a tool that allows these categories to be used in an optimal way and that can be helpful for finding sustainable solutions in the process of creating strategic and other project documents. In order to achieve these results it is necessary the approach to be oriented to finding relevant quantitative and qualitative data. In this sense it is also necessary to have a desk and field research of different phenomena and relationships. This implies that the gathered data about the values in rural areas that can be used for the development of tourism as well as sustainable development in general. These data are based on the revision of the related documents that were created in the planning region as well as the different views and opinions of the stakeholders in this sense. It is therefore very important to conduct a comparative study that can be applied to determine the relevant potentials through the prism of already established documents and through the prism of their assessment by applying modern methodology as a recommendation by the World Tourism Organization (WTO) which is in close cooperation with the United Nations Development organization for assistance and cooperation of the United Nations

Development Programmes (UNDP). The gained results will allow mapping of concrete locations and their zoning as a spatial-planning category with the possibility to determine future action plans in the context of using Factors, Attractors and Support services which are present in the planning region. In the Northeast planning region it is indicative that there exist potentials for the revival of rural tourism. That can be achieved through the established sites and buildings as the main incentive activity in the development of rural tourism. Furthermore, the region is characteristic for the basis for the development of rural tourism that could become a complementary and complex feature of the opportunities for developing other types of tourism such as transit, spa, hunting, fishing, cultural and business tourism.

1. ВОВЕД

Регистрирањето на туристичките вредности за развој на руралниот сектор претставува методолошка и истражувачка активност со која ќе се издиференцираат и ќе се структурираат карактеристиките на просторот во функција на поттикнување на овој вид на дејност и вкупните интер-регионални и меѓуопштински содржини кои можат да го унапредат развојот.

Развојот на руралниот туризам преку идентификацијата на потенцијалите ќе овозможи идни преземања кои ќе бидат во функција на користење на расположливите можности. Регистарот како инструмент има применлива функција бидејќи се базира на издржаност која е во согласност на Светската туристичка организација (WTO). Тоа подразбира дека со динамиката која ја наметнува туризмот условува поттикнување на различни дејности во определена локална средина. Туризмот така добива улога на чинител на општествениот и економскиот развој, афирматор на вредностите на просторот, значаен фактор во заштитата и унапредувањето на животната средина и промотор на постоечките потенцијали. Овие активности се однесуваат на оспособување на локалните лидери и засегнати групи за идентификување, вреднување и креирање на политики кои ќе овозможат динамизирање на туристичките процеси во Североисточниот плански регион

Овој пристап има позитивна поддршка во голем дел од окружувањето на Република Македонија, како на пример во Р. Србија, меѓутоа најрелевантно е дека применетата ФАС-методологија има широка препорака не само на просторот во кој веќе е реализирана, туку и надвор од неа. Изворното толкување на применливоста на ФАС-методологијата подразбира дека во различни средини и на различни потенцијали може да се проширува и доградува. Поради тоа, пристапот што се имаше со користењето на ФАС-методологијата како значајна методолошка категорија овозможи проширување на релевантните категории во согласност со специфичностите на Североисточниот плански регион (СИПР).

ФАС-методологијата овозможува поврзување на кабинетските или експертските сознанија, како форма на користење на секундарни извори со ставовите и мислењата на познавателите на приликите или засегнатите страни во оценувањето на содржинските елементи од Регистарот. Поради потребата од вакво усогласување, методолошкиот пристап подразбираше не само експертско толкување, лоцирање, класификација и мапирање на појавите и односите во функција на развој на руралниот туризам, туку и примарно истражување кое овозможува таксативно и недвосмислено утврдување на значењето на компонентите кои ги поседува Регистарот. Поради тоа од голема важност е студиозниот пристап од страна на експертската структура во откривањето на факторите, атракторите и поддршката и оценките кои ги даваат познавателите на приликите како вкрстен аналитички инструмент во регистрирањето на туристичките вредности за развој на руралниот туризам во Североисточниот плански регион.

2. ЗА ПРОЕКТОТ

Проектот „Иновативни решенија за подобар пристап до услуги на локално ниво“ се имплементира од страна на УНДП во соработка со Министерството за локална самоуправа (МЛС). Главна цел на проектот е да му овозможи на МЛС, како координатор и надгледувач на прашањата поврзани со децентрализацијата и локалното владеење, да ги унапреди понатамошните напори во промовирање на локално владеење насочено кон граѓанинот, започнувајќи од мерење на задоволството на граѓаните до предлагање на конкретни мерки за подобро учество на локално ниво и подобар пристап до услуги.

Проектните интервенции директно ги поддржуваат сите 8 плански региони во Република Македонија во насока на остварување на поголемо ниво на инклузивност и компетитивност и се во согласност со напорите на Владата и Министерството за локална самоуправа да ги искористат потенцијалите на локалните и регионалните институции во остварување на осмислен и одржлив раст и развој на регионите во земјата.

Развивањето на Регистрите на потенцијали за рурален туризам се реализира во рамки на проектната компонента која се однесува на развојот и поддршката на руралниот туризам за заживување на економскиот развој и изнаоѓање на нови начини за развој на руралните општини, како и враќање на населението во селата. Оваа активност произлезе од потребата за дополнителна поддршка на дел од регионите, така што вакви регистри покрај за Вардарскиот плански регион се изготвија и за Полошкиот, Југозападниот и Североисточниот плански регион.

3. МЕТОДОЛОШКИ АЛАТКИ И ПРИСТАП

Методологијата на изработка на Регистарот подразбираше примена на современите знаења во областа на руралниот туризам во светот и поедини држави како одржлива содржина. Во таа смисла посебно се значајни експертските мислења на ангажираните стручњаци од страна на УНДП. Нивната сугестија за примена на најрелевантните истражувачки пристапи овозможи не само да се прифатат, туку и да се прошират во насока на евидентирање на специфичностите што ги поседува планскиот регион.

Во реализацијата на истражувањето се креираше пристап кој овозможи истражувачите да предложат, а засегнатите страни самостојно да ги препознаат и искористат туристичките потенцијали во руралните средини. Со овој пристап се создадоа можности за вклучување на ресурсите во туристичката понуда и конкретните туристички производи. Придобивките се однесуваат не само во интензивирањето на развојот на планскиот регион туку и во неговата интерна и екстерна кооперативност и избалансиран социо-економски развој. Подготвеноста на лидерите и засегнатите страни да ги искористат вредностите ќе им овозможи успешен настап пред локалните, државните и меѓународните структури во искористување на предвидените стратешки можности. Теренското истражување опфати пополнување на структуриран прашалник. Прашалникот се темели на ФАС методологијата која се применува од Светската Туристичка Организација на ОН (UNWTO) со цел да се направи проценка на туристичките вредности во определен простор. Оваа методологија овозможува проценка на туристичките содржини идентификувани како „Фактори”, „Атрактори” и “Поддршка на услугите” (Factors, Attractors and Support Services - FAS) со што се објаснува дестинацијата како комплекс од интеракција на потсистеми во овие три области кои се меѓусебно поврзани.

Сите активности се реализирани во соработка со одговорните лица во Североисточниот плански регион, координаторот на проектот, општинските структури и засегнатите страни. Врз основа на ваквата структурална издржаност можеше да се дојде до релевантност на компонентите кои се составен дел на Регистарот. Во реализацијата на ваквите истражувачки активности посебно е важно да се истакне дека се одржани официјални три консултативни состаноци и поединечни консултативни состаноци со релевантните чинители на општините на Североисточниот плански регион. На консултативните состаноци учествуваа поголем број учесници кои дадоа свој придонес во изготвувањето на Регистарот.

За да можат да се прифатат стандардите кои се однесуваат на просторната евалуација на локалните средини и туристичките потенцијали овие резултати даваат насоки во функција на оптимално користење на просторот за рурално-туристички активности.

Предвидениот регистар се добива така што се применува методологија која опфаќа квантитативни и квалитативни аспекти. Размената на искуства и интерпретацијата на добиените резултати од истражувачкиот тим подлегнува на проверка преку организирање на работилници. Така се

воспоставува релација помеѓу ставовите и мислењата на засегнатите страни, познаватели на прилики и истражувачкиот тим. Под познаватели на прилики подразбираме најинволвирани субјекти во областа на можностите за развој на туризмот. Учесниците беа од повеќе области: раководителот на Центарот за развој на Североисточниот плански регион; лице именувано како координатор на проектот кое зад себе има активности сврзани со развојот на руралниот развој на СИПР;претставници од фондации за развој; претставници од бизнис секторот – даватели на производи и услуги од оваа сфера; угостители;претставници на ЛЕР-овите во СИПР; претставници на здруженија на невладиниот сектор од областа на заштита на животната средина, екологијата, правата на жените и слично; Асоцијации и комори на сточарството, унапредување на земјоделието и друго.

Ваквиот пристап придонесува да се структурира Регистар за потенцијали за рурален туризам во утврдените просторни целини.

4. РЕАЛИЗАЦИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Истражувањето е во согласност со утврдената методологија која подразбира две издвоени активности кои меѓусебно се компатибилни и кои овозможуваат добивање на релевантни резултати. Тоа значи дека во оваа смисла ќе се реализираат истражувања во рамките на кабинетскиот пристап и истражувања кои ќе имаат теренски карактер. Кабинетските истражувања имаат пред се квантитативни, додека теренските истражувања се со квалитативни карактеристики.

4.1 Реализација на кабинетското истражување и добиени резултати

Во рамките на методолошкиот пристап се воспоставија насоки во горенаведената смисла. Во тој поглед истражувачкиот тим презеде неколку значајни фази кои се дадени во продолжение.

4.1.1 Анализа на релевантна литература и извори на податоци.

Анализата опфати проекти и стратешки документи во полза на проектот. Беа анализирани документи кои ја отсликуваат улогата и значењето на руралниот туризам во СИПР. Тие имаат различна природа, но во основа придонесуваат или пак имаат круцијална важност во утврдувањето на секоја зона или локалитет, како можност за развој на руралниот туризам. Овие документи се дадени во Анекс 1 на Регистарот.

4.1.2 Цели на кабинетското истражување

Целта на кабинетското истражување е да ги опфати карактеристиките на појавите и односите во функција на развој на руралниот туризам кои се публикувани и кои како такви претставуваат дел од систематизираните показатели во Регистарот. Во таа смисла потребно е да се опфатат следниве категории:

- општи карактеристики на регионот и општините кои се составен административен дел;

- подготовка на водич за дефинирање на основите на руралниот туризам и

- креирање на матрици на индикатори и информации.

4.1.2.1 Општи карактеристики на регионот и општините

Североисточниот регион е еден од осумте статистички региони на Македонија. Тој се наоѓа во североисточниот дел на државата и се граничи со Скопскиот регион и со Источниот плански регион. Североисточниот плански регион го сочинуваат општините: Кратово, Крива Паланка, Куманово, Липково, Ранковце и Старо Нагоричане. Носител на развојот на Североисточниот плански регион е Советот. Тоа претставува тело задолжено за усогласување и спроведување на политиките на планскиот регион. Во советот на Североисточниот плански регион учествуваат градоначалниците на општините.

Општина Куманово претставува административен центар на Планскиот регион. Тој ги опфаќа градот Куманово и селата: Агино Село, Бедиње, Бељаковце, Биљановце, Брзак, Вак'в, Винце, Војновиќ, Габреш, Горно Коњаре, Градиште, Д'лга, Доброшане, Довезанце, Долно Коњаре, Живиње, Зубовце, Јачинце, Карабичане, Клечевце, Кокошиње, Колицко, Косматац, Костурник, Кутлибег, Кучкарево, К'шање, Лопате, Љубодраг, Мургаш,

Ново Село, Новосељане, Орашац, Пезово, Пчиња, Режановце, Речица, Романовце, Скачковце, Сопот (Кумановско), Студена Бара, Сушево, Табановце, Тромеѓа, Умин Дол, Черкези, Четирце и Шупљи Камен

Општина Кратово зазема подрачје од 375,44 км2 .
Во состав на општината влегуваат и 30 села: Близанци, Вакуф, Горно Кратово, Димонце, Емирица, Железница, Живалево, Каврак, Кетеново, Кнежево, Којково, Коњух, Крилатица, Куклица, Куново, Луково, Мушково, Нежилово, Пендак, Приковци, Секулица, Страцин, Талашманце, Татомир, Тополовиќ, Трновац, Туралево, Филиповци, Шлегово и Шопско Рударе.

Општина Крива Паланка се протега на површина од 480,81 км^2 на која се наоѓаат повеќе населени места - градот Крива Паланка и селата Б’с, Баштево, Борово, Варовиште, Габар, Голема Црцорија, Градец, Длабочица, Добровница, Дренак, Дрење, Дурачка Река, Жидилово, Киселица, Конопница, Костур, Кошари, Крива Паланка, Кркља, Крстов Дол, Лозаново, Луке, Мала Црцорија, Мартиница, Метежево, Мождивњак, Нерав, Огут, Осиче, Подржи Коњ, Станци, Т'лминци, Трново и Узем.

Општината Липково зафаќа површина од 267,82 км^2. Општина Липково се состои од 22 села:
Алашевце, Белановце, Ваксинце, Виштица, Глажња, Гошинце, Думановце, Злокуќане, Извор (Кумановско), Липково, Лојане, Матејче, Никуштак, Опае, Оризари (Кумановско), Отља, Р'нковце, Ропалце, Руница, Слупчане, Стража и Стрима.

Општина Ранковце претставува природна, географска и економска целина на 18 населени места од кои 3 се рамничарски, 9 се од ридски тип и 6 се планински, зафаќа површина од 242,55 км^2. Општината Ранковце е поделена на 18 населени места: Баратлија, Ветуница, Вржогрнци,Герман, Гиновци, Гулинци, Криви Камен, Љубинци, Милутинце, Одрено, Опила, Отошница, П’клиште, Петралица, Псача, Радибуш, Ранковце, Станча.

Општината Старо Нагоричане опфаќа територија од 433,41 км^2. Во рамките на општината постојат 39 населени места и тоа: Алгуња, Аљинце, Арбанашко, Бајловце, Брешко, Буковљане, Војник, Враготурце, Врачевце, Дејловце, Длабочица, Добрача, Драгоманце, Дренок, Жегљане, Жељувино, Канарево, Карловце, Коинце, Кокино, М'гленце, Макреш, Малотино, Младо Нагоричане, Никуљане, Облавце, Орах, Осиче, Пелинце, Пузајка, Рамно, Руѓинце, Старо Нагоричане, Степанце, Стрезовце, Стрновац, Цветишница, Цвиланце и Челопек.

4.1.2.2 Водич за дефинирање на основите на руралниот туризам

Водичот претставува задача во истражувачкиот процес и отсликува како да се димензионира активноста во добивањето на Регистарот. Тој всушност претставува составен дел на процесните активности во добивањето на Регистарот.

Врз основа на истражувачките активности се дојде до креирање на Водич за дефинирање на основите на руралниот туризам во СИПР. Водичот ги опфаќа следниве компоненти:

- систематизирање на елементи на понудата која ја опфаќа инвентаризацијата и валоризацијата во функција на развој на руралниот туризам;
- спроведување на евалуација на туристичките потенцијали од страна на Центарот за развој на СИПР;
- за да може успешно да се согледа руралниот туризам како пазарна категорија треба да се согледаат компонентите на побарувачката, конкурентноста и пазарните трендови - дефинирање на основите на руралниот туризам во определен просторна целина врз основа на добиените параметри и вредностите кои ги поседува регионот.

Водичот опфаќа **м**одели на истражување кои се креирани во функција на собирање на сите релевантни информации во врска со туристичките потенцијали на руралните средини во планскиот регион. Тоа вклучува:

- прибирање податоци од постојната статистика поврзана со туризмот во руралните општини и руралните средини на урбани општини;
- информации во врска со туристичките потенцијали на руралните области од релевантни емпириски истражувања, студии за валоризација на културното и природното богатство, национални и локални стратегии, планови и програми кои се однесуваат на општите и посебните развојни карактеристики на туризмот, како и управување со заштитените подрачја и
- туристички водичи, промотивни брошури и различни мапи.

4.1.2.3 Креирање на матрици на индикатори и информации

Во насока на добивање на релевантни индикатори и информации и нивна туристичка валоризација во функција на развој на руралниот туризам креиравме матрици. Матриците се однесуваат на вредности кои се добиваат преку истражувачки активности во кабинетскиот и теренскиот дел. Секоја поединечна матрица овозможува вкрстување на вредностите на индикаторите. Добиените податоци овозможија да се креира база на информации и индикатори кои ќе послужат во оформување на Регистарот на потенцијали за рурален туризам во руралните општини и руралните области на урбаните општини. При тоа во креирање на моделите на истражување применети се и искуствата и упатствата од Leader II Водичот за проценка на туристичките потенцијали – Врски меѓу активности за развој на рурални економии (Evaluating a territory’s touristic potentials: Links

between actions for the development of rural economy Leader European Observatory) и Европскиот прирачник за туристички индикатори за одржливи дестинации (European Tourism Indicator System Toolkit for Sustainable Destinations).
Квантитативното истражување се заснова на креирани матрици за оценување на туристичките потенцијали врз основа на анализа на :

- туристичката понуда;
- туристичката побарувачка;
- конкурентноста и
- пазарните трендови

Туристичката понуда ги опфаќа туристичките потенцијали во определена рурална средина која подразбира анализа на постојната туристичка состојба и дијагноза која преку споредување на резултатите од тековната ситуација ќе овозможи идентификување на просторните карактеристики во позитивна и негативна смисла.

Анализата на бројот на посетители, искористеност на поедини видови сместувачки капацитети, реализираните ноќевања, регионална дистрибуција на побарувачката и структурата на странски посетители според земја на припадност претставува основа за идентификување на туристичката побарувачка во регионите што се истражуваат.

Сознанијата што ќе се добијат преку истражување на конкуренцијата на регионите и општините ќе придонесат да се осознаат можностите за искористување на конкурентските предности на регионите што се истражуваат, но и да се искористат постојните на конкурентните региони со што се отвораат можности за креирање на заеднички туристички производи.

Пазарните трендови како дел од матрицата овозможуваат чинителите на развојните политики да ги имаат во предвид при креирањето на конкретни туристички производи.

4.2 Приказ на вредностите на матрицата од кабинетското истражување

Кабинетското истражување овозможи да се добијат резултати кои се однесуваат на карактеристиките на туристичката понуда, туристичката побарувачка, конкурентноста и пазарните трендови во СИПР. Со анализата на резултатите се дојде до формирање на евидентна листа на вредности кои овозможуваат согледување на можностите за развој на рурален туризам во СИПР.

4.2.1 Евидентната листа на туристичката понуда ги опфаќа следниве компоненти:

- животната средина,
- населението, економската активност, производството и услугите;
- пристапот, транспортот и патувањата;
- културата и културните активности;
- рекреацијата и спортот;
- сместување, ресторани и
- настани(односно саеми, конгреси и конференции).

Тие се дадени низ табеларни прикази во кои се опфатени областите на истражување, индикаторите, параметрите и информациите, описот и можностите за користење во развојот на руралниот туризам и изворот на податоци.

4.2.1.1 Животна средина

Животната средина е регистрирана низ призма на определување на индикаторите и параметрите кои опфаќаат територијалност и лоцираност вредностите на туристичко-географската положба, релјефните, хидрографските и биогеографските карактеристики, начин на користење на земјиштето, заштитени зони како туристичка вредност и растителниот и животинскиот свет. Овие вредности се дадени преку можностите за користење во руралниот туризам, и поттикнување на вкупниот развој. Приказот е даден табеларно во продолжение.

Табела 1: Регистар на компонентите на животната средина во СИПР

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	Индикатори,параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Извор на податоци
Површина на територијата (ха/км)	Вкупна површина на регионот: 2.310 km^2 Општини кои припаѓаат на регионот: - Куманово – 509 $км^2$ - Липково – 273 $км^2$ - Кратово – 375 $км^2$ - Крива Паланка – 470 $км^2$ - Ранковце – 241 $км^2$ - Старо Нагоричане 432 $км^2$	- Територија на планскиот регион изнесува 9,3% од територијата на РМ. - Во рамките на овој регион општините Липково, Ранковце и Старо Нагоричане се сметаат за рурални општини чија вкупна површина изнесува 946 $км^2$ или 40,9% од вкупната територија на регионот.	- Центар за развој на Североисточниот плански регион - Стратешки план за развој на туризмот во СИПР 2011-2016 - Географска карта на РМ
ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА	Помеѓу $42^0 3'$ и $42^0 22'$ СГШ Помеѓу $21^0 30'$ и $22^0 30'$ ИГД	Регионот се наоѓа во простор кој на меѓународен план се граничи со Бугарија, Србија и Косово. - Гранична поврзаност со Скопскиот, Вардарскиот и Источниот плански регион.	Географска карта на РМ
Контактност	-Србија -Косово, -Бугарија	- Во Бугарија контактибилен простор е Ќустендилскиот округ или потесно општината Ќустендил -Во Србија контактибилен простор е Пчињскиот округ (Општина Прешево, Бујановац, Трговиште и општина Босилеград) - Во Косово контактибилен простор е Гњилански округ (Општина Витина и општина Гњилане)	Центар за развој на Североисточниот плански регион
Гранични премини	Деве Баир, Табановце, Пелинце и Сопот	- Деве Баир: (Ѓуешево) контактибилност преку Бистрица кон Ќустендил и внатрешноста на Бугарија -Пелинце: отвореност кон Пчинскиот рурален простор во Србија -Табановце: отвореност кон главната	Географска карта на РМ Туристичка географија на Македонија, Проф. Д-р Науме Мариноски, ФТУ-Охрид, 2008

		патна артерија на Коридорот 10 - Сопот контролиран патен промет на стариот пат Куманово-Бујановац	
Туристички вредности на планските региони со кои се граничи (заеднички вредности)	- Скопски Регион - Источен Регион Верски објекти Културно-историски споменици Река Пчиња Комплекс Пониква Кумановска Бања Катлановска Бања	Присуството на хетерогени содржини во граничните плански региони претставува основа за збогатена понуда во функција на рурален туристички развој	Туристичка географија на Македонија, Проф. Д-р Науме Мариноски, ФТУ-Охрид, 2008 Стратешки план за развој на туризмот во СИПР
Транзитност	- Меѓународен коридор 10 – Е75 - Меѓународен коридор 8 Е-871 Положбата на овој регион е на крстосницата на главните сообраќајни артерии на Република Македонија. Североисточен плански регион се наоѓа на крстосница на коридорот 8 и 10 односно Автопат Е75(Табановце-Гевгелија) и Е871(Куманово Деве Баир).	Ваквата положба отвора можности за надоврзување на руралните средини на транзитната туристичка понуда	Географска карта на РМ
Локалитети за транзитно-туристички активности	Е-75 - Табановце – црква Св. Петка - Бензинска пумпа „Мак-Бенц“ - с. Костурник - Р-1104 с. Горно Којнаре – црква Св. Богородица - Бензинска пумпа „Детоил“ - Хотел – ресторан „Хармонија“ - с. Долно Којнаре – Бензинска пумпа - с. Долно Којнаре - Куманово спортски аеродром „Аџи Тепе“ - сите туристички потенцијали кои се	Присуството на овие локалитети кои се наоѓаат на главните патни правци овозможува обезбедување подобри услуги и во руралниот сектор во комбинација со транзитноста	Географска карта на РМ

	наоѓаат во Куманово - с. Романовце – Бензинска пумпа „Макпетрол“ - Агино село – Црква Св. Богородица - Агино село – Црква Св. Илија - с. Дељадровци – црква Е-871 - с.Жидилово – ресторан „Да-Бо“ и рибен ресторан „Езерце“ - општина Крива Паланка - с. Пашина Воденица - општина Крива Паланка - Бабин Дол – Манастир Св. Јоаким Осоговски - општина Крива Паланка - Месност Калин Камен – општина Крива Паланка - сите туристички потенцијали кои се наоѓаат во Крива Паланка - с. Конопница, с. Мартиница, с. Т’лминци и с. Псача општина Крива Паланка - рекреативна зона Парк Гиновци - општина Ранковце - с. Гиновци, с. Одрено, с. Ранковце и с. Ветуница – општина Ранковце - с. Страцин, с. Куклица – општина Кратово - с. Ругинце, с. Облавце (црква Св. Никола), с. Стрезовце (црква Св. Никола), с. Војник, с. Макреш, с. М. Трендајловци (ресторан „Етно-село“), с. Младо Нагоричане (црква Богородица), с. Старо Нагоричане – општина Старо Нагоричане		

	- бензинска пумпа „Детоил“ - општина Старо Нагоричане - с. Карпош – општина Куманово		
Поливалентност	- Бугарија Општина Ќустендил – 50.342 жители како потенцијал за производство на овошје и потенцијал за бањски туризам со околу 40 минерални извори -Србија: Општина Прешево, Бујановац, Трговиште и Босилеград. - Косово, Гњилане, Ново Брдо Верски тури Во Македонија Контактноста на регионите овозможува подобра етничка и конфесионална поврзаност и посета на роднини и пријатели Фарма на коњи - Источен регион Косово Бачила - Источен плански регион Хиподром- Скопски регион Дружење со животни - Источен и Јужен регион на Србија	-Поливалентноста претставува можност за комбинација на туристичките вредности кои ги поседува СИПР со вредности кои ги нема а се наоѓаат во соседните држави (комбинација на сопствените вредности со вредностите во другите региони за рурален туризам. -Прекугранични културни манифестации и културно – уметнички друштва (Косово, Србија и Бугарија) - ловни и риболовни активности - адреналински активности - Манастир Прохор Пчињски (Општина Трговиште) - Рилски Манастир (Област Ќустендил)	Информации од веб официјални страни за регионите во соседните држави
РЕЛЈЕФ (ГЕОМОРФОЛОШКИ ВРЕДНОСТИ)	Сложена релјефна конфигурација	Релјефните форми кои се објаснети во овој дел можат да се вклучат во креирање на туристичка понуда како значајна основа за рурален туризам во СИПР.	Географска Карта, Географски библиографски изданија (пример: Туристичка географија на РМ), Министерство за животна средина и просторно планирање (http://www.moepp.gov.mk/), Спелеолошки друштва на РМ
Главни планини	- Осоговски Планини - Козјак - Герман - Планина Билино Најповолни услови за скијачки	Поволните услови за скијачки активности се основа за комбинирани содржини на престој во руралните средини	СТУДИЈА ЗА ОПТИМАЛНО КОРИСТЕЊЕ НА ПРИРОДНОТО БОГАТСТВО НА СИПР ВО ТУРИСТИЧКИ ЦЕЛИ

	туристички активности постојат на Осоговските Планини. Најповолни просторни услови се наоѓаат околу Царев Врв, односно кај Калин Камен		
највисок врв	- Руен – 2252 м (Осоговски Планини) - Перен – 1326 м (Козјак) - Модра Глава – 1390 м (Герман) - Стража - 1547 м (Билино)	Можности за лоцирање на видиковци и алпинизам	Географска Карта, Географски библиографски изданија
просечна надморска височина	- 1326 м (Осоговски Планини) - 680 м (Козјак) - 860 м (Герман) - 974 м (Билино)	Можности за локации за пикник	Од карта се зема најниска и највисока изохипса
денивелација (разлика помеѓу највисоката точка и најниската точка на скијачките патеки)	- 2750 м. (Осоговски Планини)	Ова е вкупна денивелација на планината што подразбира меѓурегионална вредност на СИПР со ИПР	Од документи и географска карта
Котлини	- Кумановска Котлина (со помали зарамнини: Жеглигово на запад, Средорек со Страцин на исток и Црно Поле, Нагоричанска зарамнина, Врело Поле и Рудо Поле) - Славиште (Славишка котлина),	Котлините се погодни за земјоделски активности и основа за развој на рурален туризам	СТУДИЈА ЗА ОПТИМАЛНО КОРИСТЕЊЕ НА ПРИРОДНОТО БОГАТСТВО НА СИПР ВО ТУРИСТИЧКИ ЦЕЛИ
Површина и надморска висина	Кумановска Котлина (66 км^{2}припаѓаат на Р Србија) - 330 мнв - 1290 км^2 површина Котлина Славиште - 400 мнв - 320 км^2	Површините и надморската височина ги задоволуваат критериумите за развој на рурален туризам	географска карта
Клисури и кањони	- Бислимска Клисура Всечена е во варовнички карпи со јурска старост. Има стрмни страни, на одредени места речиси вертикални,	Можности за едукативни активности, искачување на карпи.	СТУДИЈА ЗА ОПТИМАЛНО КОРИСТЕЊЕ НА ПРИРОДНОТО БОГАТСТВО НА СИПР ВО ТУРИСТИЧКИ ЦЕЛИ

	така што на некои места наликува на кањон. Во клисурата се наоѓаат десетина пештери и пропасти, долги до 90 м. - Клисура на Злетовска Река (долга 10 км, длабока 300-400 м) -Клисура на Липковска со Гошинска Река		
Пештери	- Дуемички Пештер - Студен Пештер - Орловац - Лишков Пештер - Маркова Куќа Најдолга пештера е Студен Пештер (90 м), а најдлабока пропаст е Маркова Куќа, длабока околу 40 м. Со својот пештерски накит, најинтересна е Лишков Пештер, во јужниот дел на клисурата (2 км спротиводно од с. Пчиња). Покрај пештерите и пропастите, овде релјефот е многу интересен, со бројни шкрапи, вртачи, суводолици, раседи и сл.	Долги до 100 м. (сите пештери), некои исполнети со пештерни накити сталактити и сталагмити, посебно Лишков Пештер, алпинизам, спелеолошки посети, рекреативно планинарење, едукативни активности	СТУДИЈА ЗА ОПТИМАЛНО КОРИСТЕЊЕ НА ПРИРОДНОТО БОГАТСТВО НА СИПР ВО ТУРИСТИЧКИ ЦЕЛИ
Вулкански форми	- Куклица -Цоцев Камен (с. Шопско Рударе) - Базалтни плочи (8 возвишенија) Костоперска Карпа или Жеглиговски Камен— импозантна базалтна карпа од вулканско потекло во околината на Младо Нагоричане, Кумановско на која постоела населба уште од бакарното време (IV-III милениум п.н.е.). Сместена на самата висорамнина на карпата, на 9 км источно од Куманово. Во минатото	-можности за едукативни активности	СТУДИЈА ЗА ОПТИМАЛНО КОРИСТЕЊЕ НА ПРИРОДНОТО БОГАТСТВО НА СИПР ВО ТУРИСТИЧКИ ЦЕЛИ

	тука постоеле околу 40 цркви, од кои денес се останати неколку. Поради тоа месноста била нарекувана Мала Света Гора.		
ХИДРОГРАФИЈА			СТУДИЈА ЗА ОПТИМАЛНО КОРИСТЕЊЕ НА ПРИРОДНОТО БОГАТСТВО НА СИПР ВО ТУРИСТИЧКИ ЦЕЛИ
Извори	-термоминерални води Стрновац (40°C штедрост 35л/сек - минерален извор Визијана кај с. Клечковце (богата со магнезиум) - Вруќа Вода – с. Тополовиќ, Кратовско(48°C штедрост 12 л/сек) - минерални извори кај с. Липково, кај с. Шупли камен	-Топлината на водата на изворите претставува потенцијал за бањски туристички активности, одгледување на раноградинарски производи и загревање на капацитети Минералниот извор Визијана според количеството на магнезиум спаѓа меѓу најбогатите на Балканскиот Полуостров. Тоа дава можности за користење во здравствени цели.	
Реки	- Злетовска Река - Липовска Река - Гошинска Река - Кумановска Река - Пчиња - Крива Река - Табановачка Река - Стоечка Река - Моштеничка Река - Тораничка Река - Дубровничка Река - Матејчка Река - Отљанска Река - Слупчанска Река - Лојанска Река - Река Серава - Дурачка Река - Река Бистрица	Можности за изградба на брани, рибници, развој на спортски риболов и мини-хидроцентрали	

Водопади	- Станечки водопад на Козја река, притока на Дурачка река(висок 12м) - Јамишки водопад на Злетовска река (висок 8 м) - Слапови и водопади на Радибушка река(висина 5-6 м) - 7 водопади на Кратовска река (висина 2-6 м) - 4 водопади на Бабакарина река (висина 14 м) - Водопад Длабочица (на река Бистрица, висок 6 метри) (со рибници)кај Старо Нагоричане	Можности за рекреативни и излетнички активности, едукативни посети и егзотични доживувања	
Бањи	- Кумановска Бања – с. Проевци (температура на водата28°C – 31°C)	- можности за бањски туризам и пласман на туристички производи со рекреативни, здравствени и излетнички содржини	
Езера	- 2 мали козјачки езера (природни езера длабоки до 1 м) кај манастир Карпино - Липковско Езеро - Езеро Глажња - Кнежевско Езеро - Акумулација Безјачко Брдо - Езеро Калин Камен (Кр. Паланка), Хидрографски систем Злетовица - микроакумулација на Гулинска Река, с. Отошница - микроакумулации кај с. Гиновце (рибник)	- можности за риболовни активности, рекреативни содржини, пешачки тури и креирање пешачки патеки	
НАЧИН НА КОРИСТЕЊЕ НА ЗЕМЈИШТЕ (% ИЛИ ХА)	Хетероген структура на земјиштето Слободна економска зона Речица Слободна економска зона Ранковце Технолошко индустриска развојна зона Кратово к.о. Туралево	Искористеност на земјиштето за различни стопански и нестопански активности во функција на рурален туризам во регионот.	Документи од Локална самоуправа Центар за регионален развој Сектор за урбанизам во локална самоуправа, Шумско стопанство, Државен Завод за статистика

Шуми %	21,34 % покриена под шуми од вкупната површина на регионот - 5,01 % од вкупната шумска површина на РМ, што изнесува околу 49.295 ha	Планирани вкупни површини за пошумување до 2020 г. – 11.800 ha	ПРЕДЛОГ СТРАТЕГИЈА ЗА РЕГИОНАЛЕН РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА 2009-2019
Заштитени зони и природни локалитети со посебна важност во % од вкупната површина **%**	1. Плоче-литотегми (Строг природен резерват-50 ha) 0,02 % 2. Базалтни плочи-Мл. Нагоричане (Споменик на природата-подрачје со посебни вредности – 120 ha) 0,05 % 3. Куклица (камени кукли, вулкански форми како плод на селективна ерозија – 30 ha) 0,01% 4.Бор-Кратово (Споменик на природата – 10 ha) 0,004% 5. Карши бавчи (Споменик на природата – 10 ha) 0,004%	1. Од локалитетот се протега многу добар видик кон Средорек на запад и кон Славиште на исток. Можности за набљудување, едукација, пешачење, фотографирање. За строг природен резерват прогласен со закон во 2003 година 2. Локалитетот се наоѓа на околу 10 км североисточно од Куманово, крај магистралниот пат за Крива Паланка. Можности за набљудување, едукација, пешачење, фотографирање. 3.Интересна и уникатна појава, дел од столбовите се така оформени што наликуваат на човечки фигури, заради што појавата од локалното население е наречена „Весела свадба“.Можности за набљудување, едукација, пешачење, фотографирање. За споменик на природата се прогласени со закон во 2008 година. 4. Борови посадени во 1354, уште од 1967 биле заштитени. Можности за набљудување, едукација, фотографирање. 5. Градски парк во Кратово, кој е карактеристичен по двата преостанати (од некогашните 3 или 4)	СТУДИЈА ЗА ОПТИМАЛНО КОРИСТЕЊЕ НА ПРИРОДНОТО БОГАТСТВО НА СИПР ВО ТУРИСТИЧКИ ЦЕЛИ

	6. Даб-Орашац (Споменик на природата – 10 ha) 0,004% Вкупна површина заштитени простори – 0,093 %	бора со многу голема старост, како и по карпите во близина. Овој парк е заштитен уште во 1967 година. Можности за набљудување, рекреација, пешачење, фотографирање. 6. Дабови во близина на с. Орашац, многу стари и сочувани. Заштитени уште во 1967 година. Можности за набљудување, едукација, пешачење, фотографирање.	
Обработливо земјиште, како: • Земјоделско земјиште % • Пасишта %	➢ вкупна површина на земјоделски површини 146.346 ha • Обработлива земјоделска површина 46% - под ораници и бавчи 76.08 % - овоштарници –1.54 % - лозја –- 2.30 % - ливади - 11.49 % • Пасишта – 54% - високопланински продуктивни пасишта –8.56 % Североисточниот регион е еден од најмалите по површина и зафаќа 9,3 од вкупната територија на Република Македонија. Природните услови и ресурси на Североисточниот регион нудат потенцијал за развој и унапредување на сточарството и развој на млечната и месна	Поволната структура овозможува услови за вклучување во рурално-туристички активности	СТУДИЈА ЗА ОПТИМАЛНО КОРИСТЕЊЕ НА ПРИРОДНОТО БОГАТСТВО НА СИПР ВО ТУРИСТИЧКИ ЦЕЛИ Документи од Локална самоуправа Програма за развој на СИПР (2015-2020)

	индустрија. Вкупно има 172 225 хектари земјоделско земјиште 93 391 хектари се пасишта		
Вегетација	- 1300 растителни видови на виши растенија (90 фамилии и преку 410 рода) - 70 флорни елементи кои можат да се сместат во 9 групи: бореални, средноевропски, субмедитерански, понтско-централноазиски, евроазиски, космополити, адвентивни видови, ендемити и реликти - 63 видови ендемични растенија	Можности за развој на хербален туризам, едукативни активности и истражувачки активности.	СТУДИЈА ЗА ОПТИМАЛНО КОРИСТЕЊЕ НА ПРИРОДНОТО БОГАТСТВО НА СИПР ВО ТУРИСТИЧКИ ЦЕЛИ
ЖИВОТИНСКИ СВЕТ			СТУДИЈА ЗА ОПТИМАЛНО КОРИСТЕЊЕ НА ПРИРОДНОТО БОГАТСТВО НА СИПР ВО ТУРИСТИЧКИ ЦЕЛИ
Сточен фонд	- 30.165 говеда - 17.076 стелни јуници молзни крави - 75.980 овци - 37.182 грла свињи	услови за вклучување во рурално-туристички активности преку фарми и агротуризам	
Ловен фонд	Од вкупно 27 ловишта во регионот, 20 се за ситен, а 7 за крупен дивеч. Крупен дивеч - „Герман“ – Ранковци - „Борово“ – Кр. Паланка - „Луке“ – Кр. Паланка - „Руен“– Кр. Паланка - „Стрима“ – Липково - „Думановце“ – Липково - „Козјак“ – Куманово и Старо Нагоричане - Длабочица - Старо Нагоричане Цветишница - Старо Нагоричане	Можности за развој на ловен туризам и користење на гастрономски специјалитети	

	Трново - Крива Паланка		
Риболовен фонд	- 16 домаќинства поседуваат рибници (6 Крива Паланка, 4 Липково, 3 Ранковце, 1 Куманово, 1 Кратово, 1 Старо Нагоричане, - вкупна површина 0,59 ha - 4 риболовни ревири (Куманово, Кр. Паланка, Кратово, Старо Нагоричане)	Можности за развој на риболовен туризам и користење на гастрономски специјалитети	

4.2.1.2 Население, економска активност, производство и услуги

Населението претставува еден од основните ресурси во развојот на руралниот туризам и затоа е многу важно да се опфатат демографските параметри и нивното влијание врз руралниот туризам. Во оваа смисла како важни индикатори се опфатени вкупните популациони карактеристики, структурата по пол, со оглед на тоа дека во руралниот туризам посебно место зазема женската популација, нивото на вработеност бидејќи развојот на руралниот туризам треба да претставува сектор за активирање на недоволно ангажираната работна сила и објектите како расположливи капацитети на населението во руралната средина бидејќи нивната намена и пренамена можат да бидат од круцијална важност.

Табела 2: Население, економска активност, производство и услуги

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	Индикатори, параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Извор на податоци
ПОПУЛАЦИЈА		Карактеристики на населението по општини во регионот според возраст,	Државен завод за статистика , Центар за развој на СИПР

		вработеност по сектори и школска подготовка	Регионите во Република Македонија, 2015(Статистички Завод на РМ)
Број на жители (2014 год)	176 018		
Работоспособно население според економска активност	140 454	Најниска стапка на вработеност во 2014 година има Североисточниот регион со што се отвораат можности за нејзино зголемување преку различни рурални туристички активности.	
• ***Активно население вкупно (Стапка на активност)*** • ***(Стапка на вработеност)***	54.2% 30.3%	Присутна е релативно висока стапка на активно население што е позитивен индикатор за негова вклученост во активности за рурален туризам	
Невработени по пол (Стапка на невработеност) • Жени • Мажи ***Урбан дел*** • Мажи • Жени ***Рурален дел*** • Мажи • Жени	44% 48.8% 41.2% 39.“% 35.3 45.1 52.2% 40.8% 58.3%	Присутна е повисока стапка на невработеност кај руралното население што отвора можности за вклучување во рурално-туристички активности, посебно кај женската популација	
Неактивно население вкупно:	45.8		
ВРАБОТЕНИ ПО СЕКТОРИ И ОДДЕЛИ НА ДЕЈНОСТ			
Вкупно:	30 487		
Потсектор			
Земјоделство, шумарство и рибарство • Растително и животинско	2 383 7,8% учество во вкупната работна сила во сектори и оддели на дејност.	Иако 40,9% од вкупната територија на регионот припаѓа на рурални општини / средини, евидентно е малото	

производство, лов и услужни дејности поврзани со нив • Шумарство и искористување на шуми • Рибарство и аквакултура		учество на вработени во земјоделство, шумарство и рибарство кои сектори претставуваат голема можност за вработување/самовработување и обезбедување приходи во функција на рурален туристички развој.	
ОБЈЕКТИ ЗА СМЕСТУВАЊЕ И СЕРВИСНИ ДЕЈНОСТИ СО ХРАНА	582		Локална самоуправа
Објекти за сместување во рурални средини	Манастирски конаци, Мотел со 16 легла (Зона Калин Камен) "Етно Село" -ресторан и хотел со 35 соби (Зона Старо Нагоричане) Меморијален Центар АСНОМ (Пелинце) –ресторан, сместување Тренинг Центар за млади со 10 соби (Старо Нагоричане) Куклица Етно-ресторан и 6 соби (село Куклица, Кратово)		Познаватели на прилики
ВРАБОТЕНИ ВО ТУРИСТИЧКИ СЕКТОР			
Угостителство	643		
Сместување во домаќинства	3 апартмани (Зона Калин Камен) 10 соби (Кратово)		
СТАПКА НА НЕВРАБОТЕНОСТ	44% Споредено со останатите региони во РМ, овој регион има највисока стапка на невработеност. Најниска стапка на невработеност од 18.7% има Пелагонискиот регион.	Руралниот туризам дава одлични можности за намалување на високата стапка на невработеност	Државен завод за статистика (http://www.stat.gov.mk/), Агенција за вработување од општините во регионот, Агенција за вработување на РМ (http://www.avrm.gov.mk/), Центри за развој на планскиот регион

4.2.1.3 Пристап, транспорт, патувања

Пристапот, транспортот и патувањата се параметри кои ги опфаќа современата методологија на третман на развојот на руралниот сектор. Поради тоа тие имаат значење не само за руралниот туризам, туку и за комплементарните форми на туристички развој. Во тој поглед круцијална важност има патната мрежа и можноста за користење на главните патишта со локалната патна мрежа и можностите за користење на недоволно искористените патишта за трасирање на линии од рурален карактер (пешачки патеки, велосипедизам и слично). Нивното значење е лоцирано во описот на можностите за користење во руралниот туризам.

Табела 3: Пристап, транспорт, патувања

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	Индикатори, параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Извор на податоци
ПАТНА МРЕЖА	Постојна сообраќајна мрежа во регионот во функција на рурален туризам		Локална самоуправа - Сектор за сообраќај, Министерство за транспорт и врски , СГМ,2015
Поврзаност на главните патишта (регионални и магистрални (км)	-локални патишта кои Куманово го поврзуваат со околината се: патот кон Скопска Црна Гора (Куманово - Матејче), патот кон селата Бајловце, Клечовце, Пчиња, Орашац и други рурални простори.	Ваквата поврзаност обезбедува подобри комуникациски услови во руралните средини во функција на рурален туристички развој	
Локална патна мрежа (км)	1 056 km	Структурата на патиштата е поволна за рурален туристички развој	Регионите во РМ (Публикација на ДЗС, 2015)
СОСТОЈБА НА ПАТИШТАТА 2014 година			Државен Завод за статистика (makstat.stat.gov.mk)
Должина во километри	1 056	Структурата на патиштата е поволна за рурален туристички развој	
Асфалтен пат	477		
Макадам	100		
Земјен	364		

Непросечени (нерегулирани)	115		

4.2.1.4 Култура, културни активности

Културата и културните активности во развојот на руралниот туризам имаат двојно значење бидејќи може да претставуваат парадигматична категорија и може да имаат комплементарна улога. Поради тоа не се опфатени само културните локалитети и објекти во тесно определените рурални зони, туку и оние во поширокиот простор кој гравитационо може да комуницира со центрите за развој на руралниот туризам определени како полови на развојот. Во тие рамки се опфатени урбанизмот и архитектурата, културните атракции, сакралната и профаната архитектура, археолошките локалитети и музеи, културните манифестации, етнологијата и амбиенталните карактеристики. Посебно место во оваа смисла заземаат програмите за рурален за развој и за заштита на културата.

Табела 4: Култура, културни активности

ОБЛАСТ на истражување	**Индикатори, параметри и информации**	**ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ**	**Извор на податоци**
УРБАНИЗАМ И АРХИТЕКТУРА	Постојни урбанистички решенија и културни содржини кои можат да се вклучат во туристичката понуда на		Локална самоуправа, НУ Завод и музеј Историски, архитектонски и културни

	руралните средини од регионот		библиографски изданија, СТУДИЈА ЗА ОПТИМАЛНО КОРИСТЕЊЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО НА СИПР ВО ТУРИСТИЧКИ ЦЕЛИ
Интеграцијана постојната архитектура во пејзажот	- Кратово	Кратово е интегрирано во долинскиот простор со приспособена архитектура на конфигурацијата на теренот	
Содржинска структура на архитектурата			
Староградски комплекси (број и име)	- Кратово	- Град со типична староградска македонска архитектура и е познат по своите кули и мостови. Доминантни материјали се каменот, дрвото и плитарот. Можности за викенд туризам, излетнички, културен, рекреативен.	
Комплекси во рурални средини (број и име)	1. Липково 2. Старо Нагоричане 3. Ранковце	1. Селата во западниот дел од регионот кои гравитираат административно кон општината Липково претежно се населени со албански етнос, од збиен тип, со куќи за живеење и стопански објекти. 2. Селата кои гравитираат во состав на општината Старо Нагоричане се во најголем дел од разбиен тип, поделени по маала на поедини родови по кои се наречени. Има два вида на куќи, и тоа: приземна куќа и куќа на кат со големи и отворени стопански дворови со објекти за чување храна и домашни животни.	

		3. Руралната архитектура е подредена на потребите на населението. Освен куќи за живеење, градени се и стопански објекти во дворовите (амбари од плетер, штали и други објекти за чување на летнина и животни). Разновидноста на типот на селата овозможува хетерогена содржина атрактивна за рурални туристички активности.	
КУЛТУРНИ АТРАКЦИИ	Значајни атракции во руралните средини за развој на туризмот		Министерство за култура, Управа за заштита на културното наследство, Локална самоуправа
Сакрална архитектура (број и име)	1. Црква Св. Богородица, Манастир Матејче (општина Липково) 2. Св. Никола (општина Куманово) 3. Црква Св. Троица (општина Куманово) 4. Џамија Татар Саид бег (општина Куманово) 5. Црква Св. Петка (општина Старо Нагоричане) 6. Св. Ѓорѓи Победоносец (општина Старо Нагоричане) 7. Црква Св. Ѓорѓи (општина Старо Нагоричане) 8. Манастир Забел (општина Старо Нагоричане) 9. Св. Никола (општина Ранковце) 10. Манастир Св. Јоаким	Бројната сакрална архитектура во овој регион, особено во руралните средни, претставува значајна основа за збогатена понуда за руралниот туризам	

	Осоговски (општина Крива Паланка) 11. Црква Свети Димитрија (општина Крива Паланка) 12. Карпински манастир (општина Старо Нагоричане) 13. Манастир Скачковце (општина Куманово) 14. Цркви Свети Јован Крстител, Свети Никола и Свети Ѓорѓи Кратовски		
Профана архитектура			
Споменици	1.Резерват за карпеста уметност (општина Кратово – с.Трновац) 2. Спомен - костурница на паднатите борци од НОВ (општина Куманово - Куманово) 3. Спомен куќа на паднатиот херој Христијан Тодоровски – Карпош (општина Куманово) 4. Споменик Зебрњак (општина Старо Нагоричане – с. Младо Нагоричане) 5. Меморијален центар – АСНОМ (општина Старо Нагоричане – с.Пелинце) 6. Споменик на паднати борци (Арбанашко) 7.Споменик на паднати борци од НОБ Крива Паланка	1. Резерватот за карпеста уметност е дом на голем број гравури кои зборуваат за долгата историја на живот и писменост. Со својата раритетност и уникатност предизвикуваат голем интерес кај јавноста. 2.Комплекс од објекти како уметничко амбиентално решение со скулптура и релјефи во бронза. Изработени се од хрватскиот скулптор Коста Ангели Радовани 3. Објект подигнат во чест на паднатиот херој од Куманово - Христијан Тодоровски – Карпош 4. Подигнат е во чест на жртвите од Првата Балканска Војна загинати на оваа место во познатата Кумановска	

	8. Средновековните кули во Кратово	битка во 1912 година. Споменикот е дело на архитектот Момир Котуновиќ и е изграден 1937 година 5. Природен и автентично уреден зелен простор покрај реката Пчиња со сите туристички содржини. Во него се наоѓа и меморијалниот комплекс со постојана историска поставка од Првото заседание на АСНОМ. Поставката е уредена амбиентално и автентично. 6,7 Објекти кои се од меморијално значење и можност за привлекување на посетители 8. Во минатото постоеле 13 кули изградени во втората половина на 14 век, од кои денес се преостанати 6 кули поврзани со подземни тајни ходници. Три од нив се адаптирани за посета со постојана изложбена поставка	
Археолошки локалитети	1. Ранохристијанска базилика - Ротонда Коњух (општина Кратово – с. Коњух) 2. Археолошки Локалитет „Голема Кулица" (општина Куманово) 3. Археолошки локалитет „Калиште" (општина Куманово) 4. Археолошки локалитет „Градишки	Можности за креирање регионални археолошки патеки, едукативни посети, екскурзии	

	В’р” (општина Куманово) 5. Археолошки локалитет „Вукосија” (општина Куманово) 6. Археолошки локалитет „Жеглиговски Камен” –„Костоперска Карпа” (општина Старо Нагоричане) 7. Археолошки локалитет и Мегалитска опсерваторија „Татиќев Камен” (општина Старо Нагоричане – с.Кокино) 8. Археолошки локалитет „Големо Градиште” (општина Кратово) 9. Археолошки локалитет „Цоцев Камен”(општина Кратово) 10. Археолошки локалитет „Кула”, “Здравчи Камен” (општина Кратово) 11. Археолошки локалитет „Градиште” (општина Ранковце – с.Огила)		
Музеи	1. Национална установа Музеј „Куманово” 2. Музеј на град Кратово	1. Музејска зграда со административен дел и стар музејски објект каде во дворот амбиентално е сместен лапидариумот и постојаната музејска поставка со експонати од збирките на музејот. 2. Се наоѓа во центарот на градот во реконструирана и конзервирана стара господска куќа т.н. Сарај куќа	

	    3.Галерија на икони (црква Св. Никола - Куманово) 4. Градски музеј Крива Паланка	. Во музејот има збирка на музејски експонати од нумизматика, историја и етнологија. 3. Галеријата на икони е сместена на катот во самата црква Св. Никола во Куманово. Во галеријата има голем број икони кои потекнуваат од неколку цркви. Во оваа галерија иконите се достојно презентирани и заштитени. Иконите се класифицирани во четири периоди: Византиски (11-14 век); Поствизантиски (15-18 век); Период на преродбата (19 век); Современ период (20 и 21 век). Овие објекти претставуваат значаен потенцијал за нивно вклучување во културна туристичка понуда.	
Настани и манифестации			
Религиски настани и манифестации	Бадник Водокрст Свети Сава Св.Теодор Тирон Св.Ѓорѓи Кратовски Фитер Бајрам Курбан Бајрам Велигден Ѓурѓовден Св.Петка Илинден Петти кладенци Пресвета Богородица Св.Симеон	Промовирање на културните вредности на регионот, можности за посета од соседните региони и вклученост во регионална понуда	

	Собор Св.Никола		
Културни настани и манифестации	Карадачки поетски средби Мартовски есеи Јекипе - единство - фолк фестивал на Ромите Цветници Тамбурашки оркестри Меѓународен џез фестивал Бајловски средби Денови на комедијата - Средба на фолклорни ансамбли во СИПР 5 мај печење на Бик во Старо Нагоричане Кратовска Компиријада Златни Денови во Кратово Ден на културата во Кратово Европски тамбурашки фестивал во Кратово Шопска Свадба (локалитет Камени кукли, општина Кратово) Меѓународен фестивал Св. Јоаким Осоговски (драми, фолклорни друштва, концерти)	Промовирање на културните вредности на регионот, можности за посета од соседните региони и вклученост во регионална понуда	
Спортски настани	Државно првенство на Мотокрос - Ст. Нагоричане Џип рели (Крива Паланка) Златни денови (Кратово)		
Гастрономски настани	Пивтијада Празијада С. Режановце(Куманово) Чваркијада (Куманово) Бајловски средби (Зелници) Зелници Кратово (за Благоец)		

	Компиријада (Крива Паланка) Кратовска Компиријада		
Етнографско наследство (број и име)			
Традиционални стопански активности (филигранство, казанџиство, резбарство, кујунџиство и др.)	Дрворез и иконопис (Старо Нагоричане) Ткаење (Старо Нагоричане) Грнчарство (Табановце) Ковачи (Крива Паланка, Куманово) Потковачи (Старо Нагоричане, Куманово)	Можности за едукативни содржини, креативни работилници, промовирање на старите занаети.	
Пазари и панаѓури	Куманово, Кратово, Крива Паланка и Ранковце Тука спаѓаат и сточните пазари (Крива Паланка, Куманово, Ранковце)	Размена и промоција на традиционална локална и регионална храна и животни	
Фолклор (народни носии, обичаи, игри, песни и др.)	“Невестинско поклонение на Св. Теодор Тирон” , с. Конопница (Крива Паланка) Бајловска свадба (С. Бајловце) (Старо Нагоричане) Шопска свадба (село Куклица, општина Кратово)	Возобновен обред (традиционално се одржува веќе 7 години) за младите невести, значаен потенцијал за традиционална културна туристичка манифестација.	
Културни и фолклорни асоцијации	**КУМАНОВО** 1. Панче Пешев 2. Бајрам Шабани 3. Раши Шакири 4. КУД Срма 5. КУД Ѓоко Симоновски (пензионерско културно друштво) 6. КУД Српски Вез **КРИВА ПАЛАНКА** 1. КУД 8 Октомври 2. КУД Фолклористи 3. КУД Карпош	Можности за нивно вклучување во културната туристичка понуда, инцијативи за збратимување и зголемена промоција на селата/градовите од каде доаѓаат.	

	4. Распеани паланчани **КРАТОВО** 1. Св. Ѓорѓи кратовски - Распеани Кратовчани (тамбурашки оркестар) 2. КУД Ефрем Каранов (фолклор) **ЛИПКОВО** 1. ЈЕТА ЕРЕ Село Слупчане 2. Општински хор Зијадин Исмаили **СТАРО НАГОРИЧАНЕ** 1. КУД Карпош 2. КУД Српски Вез		
Регионални кулинарски специјалитети (име)	Кумановски суџук Мезелек Пивтија Флија – тури потпечи Кратовска Пастрмајка Паланечки симит Сарамасаклија (сукана баница со кисело млеко и лукче)(Крива Паланка) Пропеќ Кумановски биено сирење Зелник од Старо Нагоричане Зељанче од мелено месо (Кумановско) Кратовски мантии	Можности за нивно вклучување во гастрономската туристичка понуда, на панаѓури, саеми за храна и сл.	
Регионални продукти	Компир (Кратовски, Кривопаланечки, Старо Нагоричане (арбанашки) Липковски грав и праз Нагоричански мед Кривопаланечки мед	Можности за негово вклучување во гастрономската туристичка понуда, на панаѓури, саеми за храна и сл.	
ПРОГРАМИ ЗА РУРАЛЕН РАЗВОЈ			СТУДИЈА ЗА ВАЛОРИЗАЦИЈА СО ПРЕДЛОГ ЗА ФОРМИРАЊЕ НА

			ЗАШТИТЕН ПРЕДЕЛ ОСОГОВСКИ ПЛАНИНИ, МЕД, 2012
ПРОГРАМИ ЗА ЗАШТИТА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО ВО РУРАЛНИ СРЕДИНИ	ИПА 0186 Подобрување на квалитетот на живот преку промоција и развој на културните ресурси во регионот Гоце Делчев и Кратово и создавање атрактивен културен центар	Реализираните и тековни програми од различни фондови се значајна помош за општините и регион во функција на подобрување и збогатување на содржините во функција на рурален туристички развој	Локална самоуправа
„Обновување на селата" програми	СВЕ 0061 Програма за интегриран развој на рурални заедници		
Висина на помош	ИПА 0171 295.000 ЕУРО ИПА 0186 91.970 ЕУРО ИПА 0153 299.648 ЕУРО СВЕ 0061 1.691.640 ЕУРО		
ЕУ Фондови	ИПА 0171 Градење меѓугранична културна соработка ИПА 0152 Туризам без граници ИПА 0186 Подобрување на квалитетот на живот преку промоција и развој на културните ресурси во регионот Гоце Делчев и Кратово и создавање атрактивен културен центар		

4.2.1.5 Рекреација и спорт

Рекреацијата и спортот се дел од активниот пристап во креирањето на туристичката политика за рурален развој. Овие две развојни можности опфаќаат широк дијапазон на регистрациони единици, како индикатори и параметри базирани на секторите на кои им припаѓаат. Регистарот ги опфаќа риболовните друштва, капацитетите на капалишно-рекреативните активности, термалните можности, можностите за јавање и други спортски и рекреативни објекти.

Табела 5: Рекреација / Спорт

ОБЛАСТ	Индикатори, параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Извор на податоци
Риболовни друштва	МАКДАМ - Куманово, ЗСР Мрена – Крива Паланка, ЗСР Клен – Кратово, ЗСР Пчиња – Куманово	Можности за спортски риболовни натпревари, турнири, настани	Спортски друштва, Спортски клубови здруженија, Локална самоуправа
РЕКРЕАТИВНИ КАПАЛИШНИ АКТИВНОСТИ			
Отворени базени (незатоплена вода)(број и име) Затворени базени	Отворен базен - Кратово Отворен базен – Крива Паланка Отворен базен Ловачки – Куманово Алписан – Горно Коњаре(Кумановско) Куманово	Содржината на овие рекреативни активности е во функција на рурален туризам	
Термални бањи)(број и име)	Кумановска Бања Бања Стрновац (2 отворени базени)	Присуството на термални бањи дава можности за здравствено-рекреативн содржини	
ЈАВАЊЕ Број на коњи	2330	Содржина на активности на јавање во функција на рурален туризам во регионот	Ветеринарна служба на локално ниво, Спортски друштва, клубови на селски домаќинства што поседуваат коњи и магариња
ДРУГИ СПОРТСКИ И РЕКРЕАТИВНИ ОБЈЕКТИ	Детски игралишта 4 Отворени тениски игралишта 5 Спортски полигони 1	Содржини што се нудат во спортски објекти и можат да се вклучат во туристичката понуда на рурални средини	Спортско-рекреативни центри, Локални самоуправи, Спортско-рекреативни клубови

4.2.1.6 Услуги за сместување и услуги на храна и пијалаци

Угостителството во руралните средини опфаќа сместување и ресторани. Тие во основа не припаѓаат само на руралните средини со оглед на тоа дека во функција на развој на овој вид туризам може да се искористат и оние објекти кои не се во директна врска со локалитетите од типско рурален карактер. Со оглед на тоа дека угостителските објекти во урбаните средини можат да комуницираат со руралната сфера, земени се индикаторите кои се однесуваат на расположливите капацитети како генерална категорија. Во таа смисла се дадени сместувањата во целиот

регион. Напорите да се изнајдат специфични понуди од типот на еко-издржаност или пак, од типско рурален карактер не се реализирани поради отсуство на евиденција, но нивното евидентирање во Регистарот претставува одговор на отвореноста на овој документ кон идни можни проширувања.

Табела 6: Сместување, ресторани

ОБЛАСТ	**Индикатори, параметри и информации**	**ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ**	**Извор на податоци**
СМЕСТУВАЊЕ			
Број на објекти во регионот	341	СИПР има најмало учество во РМ со број на соби што покажува на неповолната положба на обој регион во однос на другите од аспект на сместувачки капацитети	СТРАТЕШКИ ПЛАН ЗА РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО СИПР 2011-2016 ПРОГРАМА ЗА РАЗВОЈ НА СЕВЕРОИСТОЧЕН ПЛАНСКИ РЕГИОН 2015-2019
Број на легла во регионот	648	СИПР има најмало учество во РМ со број на легла што покажува на неповолната положба на обој регион во однос на другите од аспект на капацитет на сместувачки капацитети	СТРАТЕШКИ ПЛАН ЗА РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО СИПР 2011-2016 ПРОГРАМА ЗА РАЗВОЈ НА СЕВЕРОИСТОЧЕН ПЛАНСКИ РЕГИОН 2015-2019
Учество на објектите кои поседуваат еко-ознака (во %)	0	Домаќинства или сместувачки капацитети кои ја поседуваат оваа ознака сеуште нема во овој регион, но исто и на ниво на државата. Но, постои иницијатива и регулатива за добивање еко-ознака.	Локална Самоуправа, Министерство за Економија - Сектор за туризам Министерство за животна средина и просторно планирање
РЕСТОРАНИ (број, број на седишта)	Сместувачки капацитети: "Етно Село" - ресторан и хотел со 35 соби (Старо Нагоричане) Пелинце -10 соби Етно село Крива Паланка (кај Св. Јоаким Осоговски)	Постојните угостителски капацитети за рурален туризам, иако скромни, претставуваат почетна основа за развој на сместување во овие средини	Државен завод за статистика (http://www.stat.gov.mk/), Локална самоуправа

	Куклица Етно-ресторан и 6 соби (село Куклица, Кратово)		

4.2.1.7 Настани (саеми, конгреси, конференции и сл.

Настаните се една од круцијалните форми на руралната понуда од двоен карактер. Примарно најголем број од традиционалноста во руралните средини се врзува на настани во овие просторни целини. Секундарно пак, сите настани во регионот можат да ги искористат капацитетите што ги поседува руралната сфера. Поради тоа, Регистарот опфаќа вакви форми на туристичка понуда и во двете интегрирани подрачја. Тие се дадени како општ број во вкупната понуда.

Табела 7: **Настани (Саеми, конгреси, конференции и сл.)**

ОБЛАСТ	**Индикатори , параметри и информации**	**ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ**	**Извори на податоци**
НАСТАНИ (САЕМИ, КОНГРЕСИ, КОНФЕРЕНЦИИ И СЛ.)	Просечен број на годишно ниво по места и во рамки на регионот		Локална Самоуправа,
Настани по број и име	**150 настани на ниво на регион**	Одржувањето на настани	**ЛЕР, НВО, Познаватели на прилики**

		придонесува кон зголемена посетеност на регионот и можност за негово промовирање како дестинација за туризам на настани.	

4.2.2 Евидентна листа на туристичката побарувачка

Евидентната листа на туристичката побарувачка ги опфаќа следниве компоненти:

- посетеност;
- престој;
- потрошувачка и
- емитивни зони (пазари).

4.2.2.1 Посетеност

Посетеноста претставува параметар со кој се определува нивото на аспирации на туристите за присуство во руралните средини во СИПР. Динамиката овозможува да се следи развојот, а структурата да се определат туристичките пазари за овој вид на активност. Исто така е многу важно да се утврди сезоналноста. Таа е дадена во следната табела.

Табела 8: Посетеност на туристите

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	**Индикатори, параметри и информации**	**ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ**	**Извори на податоци**
ПОСЕТЕНОСТ	Податоци за обемот и структурата на туристичка посетеност на регионот		Државен завод за статистика www.stat.gov.mk
Број на посетители Вкупно Домашни	 6 937 2 703	Структурата на посетителите покажува поголема поволност на странските во однос на домашните.	Државен завод за статистика www.stat.gov.mk Локална самоуправа

Странски **Посетеност по месеци**	4 234 домашни странски 2014M1 170 170 2014M2 140 194 2014M3 260 288 2014M4 290 308 2014M5 163 284 2014M6 213 373 2014M7 169 631 2014M8 391 624 2014M9 217 501 2014M10 275 329 2014M11 281 292 2014M12 253 240	Соодносот помеѓу странските и домашните посетители изнесува 61%:39%.	

4.2.2.2 Престој

Престојот ги содржи индикаторите на остварени ноќевања и долготрајност во посетата. Врз основа на овој параметар може да се индицира нивото на задоволство од посетеноста, степен на искористеност на ресурсите и да се определи динамика на движење на идните плански форми од овој карактер. Престојот е даден преку апсолутни вредности, нивна коњуктурна структура и ниво на просечно користење на капацитетите.

Табела 9: Престој на туристите

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	**Индикатори, параметри и информации**	**ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ**	**Извори на податоци**
ПРЕСТОЈ		Податоци за обем и содржина на реализирани ноќевања по региони	Државен завод за статистика www.stat.gov.mk/,

Реализирани ноќевана Вкупно Домашни Странски **Просечен престој** Вкупно Домашни Странски **Ноќевања по месеци**	 10 671 4 465 6 206 1,5 1,6 1,4 домашни странски 2014M1 174 205 2014M2 279 370 2014M3 393 598 2014M4 540 441 2014M5 244 412 2014M6 377 458 2014M7 259722 2014M8 391 940 2014M9 377617 2014M10 495696 2014M11 454459 2014M12 482288 странски	Структурата во реализираните ноќевања покажува поголема поволност на странските во однос на домашните. Соодносот помеѓу странските и домашните реализирани ноќевања изнесува 58%: 42% Просечниот престој на туристите е индикатор за соодносот меѓу реализираните ноќевања и бројот на посетители. Овој сооднос е неповолен и укажува на многу краток престој на туристите во Регионот. Индикативно е што и покрај поголемото учество на странските туристи тие се задржуваат помалку во споредба со домашните.	

4.2.2.3 Потрошувачка

Под потрошувачка подразбираме слободни средства кои на директен или индиректен начин кои се искористени за време на престојот на туристите во планскиот регион. Врз основа на овие показатели може да се види движењето кое се однесува на содржината на туристичката понуда и користењето на туристичките производи од страна на барателите на услуги. Економските ефекти се основа за предвидувања на идни инвестициони вложувања и оптимално користење на ресурсите.

Табела 10: Туристичка потрошувачка

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	Индикатори, параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Извори на податоци
ПОТРОШУВАЧКА	2 .379 .487 УСД Годишно	Просечна потрошувачка добиена врз основа на остварената посетеност во однос на вкупната потрошувачка на Република Македонија од страна на странските туристи	Банка на РМ (НБРМ) www.nbrm.mk/ WTTC, Country report, Macedonia, 2015

4.2.2.4 Пазари

Пазарите се динамична категорија и многу често во определени општествено - политички околности можат да имаат променлив карактер. Меѓутоа, истражувањата овозможуваат да се издвојат стандардни просторни целини во кои може да се пласира туристичката понуда. Туристичките пазари се обработуваат во период од последните десет години со што се добиваат топ емитивни туристички зони.

Табела 11: Туристички пазари

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	Индикатори, параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Извори на податоци
ПАЗАРИ (ЕМИТИВНИ ЗОНИ)		Земји од кои доаѓаат странските туристи во регионот	Државен завод за статистика www.stat.gov.mk/,
Посетители по земји на припадност	Р. Србија, Р. Бугарија, Р. Косово, Р.	Тоа се граничните држави со	Информации од општини, хотели и

во последните 10 години	Албанија	Република Македонија	музеи

4.2.3 Евидентна листа на конкуренцијата

Анализата на конкуренцијата се темели на пристапот од експертски карактер во смисла на споредување на дестинации од окружувањето на Република Македонија и планскиот регион. Тоа значи како конкурентни целини претставуваат држави од непосредното соседство и планските региони во РМ со кои СИПР има непосредни допирни и заеднички односи. Оваа област опфаќа не само номинација на регионалните целини како конкурентни пазари, туку и видови на туристички производи во регионот и конкуренцијата, заеднички настапи на туристички пазар, начини на пласман на туристичките производи, карактеристики на сообраќајната поврзаност и квантитативно и квалитативни карактеристики на сместувањето.

Табела 12: Евидентна листа на конкуренцијата на СИПР

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	**Индикатори, параметри и информации**	**ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ**	**Извор на податоци**
КОНКУРЕНТНИ ПРОСТОРНИ ЦЕЛИНИ	.	Постојните соседни региони или држави со кои се граничи регионот, а се важни за рурален развој и туризам	Просторен план на РМ (http://217.119.248.161/?spatialplaning =% Географска карта, Локална самоуправа, Центри за регионален развој

Гранични целини (соседни општини, региони, држави и сл.) (број и име)	Држави: Бугарија(2014г) 9,4 мил. странски посетители (Грција, Романија, Турција, Русија, Македонија, Германија) Србија (2014) 1,1 мил. странски посетители (Словенија, Турција, Полска, Црна Гора, Македонија, БиХ, Хрватска, Грција) Косово (2013) 50.000 странски посетители (Албанија, САД, Турција, Швајцарија, Словенија) Региони: Скопски (2014) 168 037 странски туристи Источен (2014) 8 729 странски туристи	Утврдување на посетеноста, престојот, потрошувачката и структурата на туристите во конкурентните региони и земји е значаен индикатор кој укажува на местото на Североисточниот регион во туризмот во Македонија во споредба со неговите соседни региони. Податоците покажуваат дека овој регион бележи најмала посетеност од странски туристи во споредба со трите соседни региони во Македонија. Неговото учество според овој параметар во Македонија е 1% и едновремено е најмало учество на ниво на Македонија. Во споредба со соседните држави ситуацијата на овој регион е уште понеповолна, особено во поглед на структурата на странските туристи.	Државен завод за статистика на РМ (www.stat.gov.mk/), Национален статистички институт на Бугарија (www.nsi.bg) Републички Завод за статистика на Р. Србија (webrzs.stat.gov.rs) Статистички Завод на Косово (https>//ask.rks-gov.net
Пошироки регионални целини (име)	Регионални целини кои не се граничат со регионот, а се важни за развој на руралниот туризам во Република Македонија Полошки регион (Маврово, Реканскиот крај, Попова Шапка) Југозападен регион (Вевчани, Радожда, Галичица, Македонски Брод) Пелагониски регион (Пелистер, Љубојно, Дихово, Демир Хисар) Југоисточен регион (Дојран, Бања Банско) Вардарски регион(Тиквеш)	Можности за креирање пошироки регионални туристички производи	http://macedonia-timeless.com/, http://www.exploringmacedonia.com/, http://www.visitmacedonia.com.mk/, http://www.macedoniatravel.com/, http://www.macedoniaexperience.com

ТУРИСТИЧКИ ПРОИЗВОДИ	Постојните туристички производи значајни за рурален туризам во понудата на конкурентните региони (пр. Селски туризам во Србија)		Брошури, проспекти, туристички агенции, web-страни – На пр. постоечки и минати програми и проекти за развој на руралниот туризам во конкурентните региони на земјата (претежно од соседните земји),
Препознатливи туристички производи за конкурентните региони (име и вид: плански, езерски, еко, и др.)	Бугарија: рурален туризам, бањски туризам, планински туризам (Рурално сместување – село Враца – Ќустендил) Србија: селски туризам, бањски туризам, ловен туризам (Прешево Ловечко друштво Фазан),адреналински спортови, лов и риболов, традиционални манифестации (ора) и бањски туризам Косово: рурален туризам (Ново брдо "Зелени бели дробови на Косово", Валиранч, - Ергела и егзотични животни (Гњилане Косово)	Потенцијалот за рурален туризам е особено значаен во селските и планинските подрачја кои вклучуваат различна содржина на туристички производи рекреативни активности, активности на фарма, културни содржини, традиции, занаети, велосипедизам, пешачење, планинарење и др.	www. srbija.superodmor.rs http://turizamusrbiji.rs/banje/ http://www.lastminuteponude.com/banje-i-wellness/Srbija http://www.selo.rs/ http://banjeusrbiji.com/sve-banje/juzne/ http://bulgariatravel.org/en/tourism_types/90 http://bulgariatravel.org/en/object/47/Vyrshec http://www.visitbulgaria.net/en/rural/ http://www.bedtime.bg/en/rural-and-eco-tourism-in-bulgaria
Начини на пласман на туристичките производи во конкурентните региони: Преку туристички агенции Преку Интернет	Индикативна листа на канали на дистрибуција: www.yuta.rs www.srbija.superodmor.rs http://turizamusrbiji.rs/banje/ http://www.lastminuteponude.com/banje-i-wellness/Srbija	Окружувањето може да преставува пример како да се пристапи во пласманот на туристичките производи во СИПР. Посочените форми за пласман се добра основа за промотивни активности во оваа сфера.	http://amsdottorato.unibo.it/7048/1/Arenliu_Arlinda_tesi.pdf www. srbija.superodmor.rs http://turizamusrbiji.rs/banje/ http://www.lastminuteponude.com/banje-i-wellness/Srbija http://www.selo.rs/ http://banjeusrbiji.com/sve-banje/juzne/ http://bulgariatravel.org/en/tourism_types/90 http://bulgariatravel.org/en/object/47/

Преку саеми	http://www.selo.rs/ http://banjeusrbiji.com/sve-banje/juzne/ http://bulgariatravel.org/en/tourism_types/90 http://bulgariatravel.org/en/object/47/Vyrshec http://www.visitbulgaria.net/en/rural/ http://www.bedtime.bg/en/rural-and-eco-tourism-in-bulgaria http://tourism-novobrdo.com/ Меѓународен саем за туризам: Holiday & Spa expo, Sofia Белградско Сајмиште, Beogradski sajam turizma		Vyrshec http://www.visitbulgaria.net/en/rural/ http://www.bedtime.bg/en/rural-and-eco-tourism-in-bulgaria http://tourism-novobrdo.com/ http://www.beogradskisajamturizma.rs/ http://www.holidayfair-sofia.com/?language_id=2
Сообраќајна поврзаност	Квалитет и квантитет на сообраќајниците на конкурентните региони Скопски регион - должина на патна мрежа 1363 км Источен регион - должина на патна мрежа 1187 км Коридор 10 и Коридор 8	Постои добра сообраќајна поврзаност со конкурентните региони	Државен завод за статистика за соседните региони (http://www.stat.gov.mk/).Публикации за држави за оваа проблематика (пример: http://europe.unwto.org/country/former-yugoslav-republic-macedonia), Просторни планови на конкурентните региони (за определување на состојбата на комуникациската поврзаност) (пример: Просторен план на Југозападен плански регион)
Сместувачки капацитети	Обем и структура, исполнетост – туристичка сезона на конкурентните региони (2014) Скопски регион – Бр.на соби 2601 - Бр.на легла 5344	СИПР заостанува во поглед на остварениот туристички промет во однос на конкурентните средини особено зад Скопскиот Регион. Креирањето на заеднички туристички производи може да ја ублажи оваа	Државен завод за статистика (за конкурентните региони во РМ) (http://www.stat.gov.mk/), Промотивен материјал

	- Бр. на туристи: 196 087 - ноќевања 390 798 Источен регион – р.на соби 637 - Бр.на легла 1869 - Бр. на туристи: 23 035 - ноќевања 49221	конјуктура.	

4.2.4 Евидентна листа на пазарните трендови

Пазарните трендови се значајна перспектива која овозможува донесување на акциони планови на глобално и посебно ниво. Трендовите се обработени преку следниве категории: број на расположливи сместувачки капацитети во домаќинства во рурално-туристички активности, видови туристички производи за рурален туризам, заштита на животната средина во руралните средини, обука на туристичките водичи, кустоси и придружници и заштита на потрошувачите.

Евидентната листа на пазарните трендови е прикажана во следната табела:

Табела 13: Пазарни трендови

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	**Индикатори, параметри и информации**	**ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ**	**Извори на податоци**
ТРЕНДОВИ		Податоци кои од наведените трендови се присутни во регионот и со какви карактеристики(пр. каква е	Државен завод за статистика (http://www.stat.gov.mk/), Локална самоуправа, Здружение на туристички

		динамиката на домаќинства кои ги приспособиле своите капацитети за прифаќање на туристи во руралните средини или пак за презентација на атрактивностите што ги поседуваат)	водичи (http://www.vodicimk.org.mk/), Организација на потрошувачите на Македонија (www.opm.org.mk/), Закон за заштита на потрошувачите, НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ 2013-2017, Стратешки документи и планови на локалната самоуправа, Туристички агенции (анализа на нивната понуда)
Број на расположливи сместувачки капацитети во домаќинства во рурално-туристички активности	62 соби	Почетна основа за унапредување на сместувањето во руралните средини	Познаватели на прилики
Видови туристички производи за рурален туризам	*Манифестации:* - *5 мај печење на бик на ражен по повод Ѓурѓовден (Св. Ѓорги)* - Компиријада Калин Камен, - Пивтијада (Куманово) - Ликовна колонија Карпино (Куманово)	Ваквите манифестации претставуваат современа понуда за домашните и странските посетители	Постоечка понуда за рурален туризам на туристичките агенции
Заштита на животната средина во руралните средини: **Име на локалитети**	Законски се заштитени вкупно 5 локалитети, и тоа: Плоче-литотелми кај с. Страцин, Земјани пирамиди кај с. Куклица, Борови во Кратово, Карши Бавчи во Кратово и Даб во с. Орашац.	Нивниот комплементарен карактер овозможува содржајност во туристичката понуда на руралниот туризам.	Документи на локалната самоуправа
Обука на туристичките водичи, кустоси и придружници	ФТУ-Охрид, ФТБЛ-Штип	Обуки од страна на високообразовни институции и странски донатори и туристички здруженија	Проверка на бројот на туристички водичи, како и листа на сите водичи со нивните генералии може да се добие од Здружението за турзам. Водичи и придружници или од високо-образовните институции што издаваат сертификати (http://www.vodicimk.org.mk/),

Заштита на потрошувачите: - **можни брендирани производи карактеристични за руралните средини (име и број)**	- кумановски мезел΄к и кумановскиот суџук - зелјанче - кумановско биено сирење - кривопаланечка сарамасаклија - паланечки симит - кратовска пастрмајка	Автентичноста на овие гастрономски производи има регионални карактеристики	Документи на локалната самоуправа

5. РЕАЛИЗАЦИЈА НА ТЕРЕНСКОТО ИСТРАЖУВАЊЕ

Прашалникот е структуриран низ активности кои се од комбиниран карактер. Имено, во рамките на кабинетското истражување експертскиот тим врз база на истражувачките резултати можеше да ги издиференцира вредносните категории кои беа дадени како предлог. Втората компонента од структурирањето на прашалникот беше реализирана преку забелешките, ставовите и мислењата на самите консултативни состаноци. Така се дојде до консензуална одлука за прифаќање на овој истражувачки модел. На организираните консултативни настани се дојде до размена на искуства и интерпретацијата на вредностите на индикаторите. Така се воспостави релација која придонесе да се документираат коментарите и предлозите во функција на добивање правилни оценки за вредностите за развој на руралниот туризам. Преку најдобрите оценки се утврдија развојни полови. Нивното окружување во функција на руралниот туризам овозможува диференцијација на зони за развој на руралниот туризам. Зоните опфаќаат рурално туристички локалитети како носители на развојот и комплементарни содржини кои се дел од матриците. Утврдените локалитети како развојни полови претставуваат гравитациони центри во рамките на зоните за рурален развој.

Врз основа на добиените оценки се диференцирани најдобрите решенија. Приоритетизацијата ги опфаќа токму вака оценуваните категории. Тие се основа за инвестициски активности и подобрување на условите во руралните средини.

Оценките се добиени врз основа на две вредности пресметани врз основа на одговорите од анкетните прашалници. Првата вредност е средна (просечна) вредност од добиените одговори, а втората вредност е дисперзија, односно отстапувањето на резултатот од средната вредност. За секоја активност дадени се конкурентни локации кои беа предмет на оценување. По пресметување на средната вредност и дисперзијата за секоја од локациите, како најдобра оценка е земена највисоката средна вредност и најмалата дисперзија. На тој начин обезбедуваме да се оцени најдобро оној локалитет којшто добил највисока просечна оценка од страна на анкетираните лица, но и локалитетот кој има најмало отстапување од дадената оценка, односно локалитетот за кој најголемиот дел од испитаните се согласиле за добиената оценка без драстично отстапување од неа.

Теренското истражување се реализира со прибирање податоци врз основа на креирана матрица. Впрочем се работи за примарно истражување во кое е искористен инструментот на прашалник. Оваа методологија овозможува проценка на туристичките содржини идентификувани како „Фактори”, „Атрактори” и “Поддршка на услугите”.

Факторите ги претставуваат ресурсите и нивните потенцијали за привлекување на туристи, а сеуште не се вклучени во туризмот.

Атракторите се всушност туристичките атрактивности, локалитети и објекти кои ги привлекуваат туристите и бележат определен степен на туристичка посетеност. Тие се всушност постојната туристичка реалност во регионите и општините.

Поддршката ја претставуваат сите елементи кои ги поддржуваат активностите што ги креираат атракторите на туризмот.

Основата на ФАС методологијата подразбира анализа на дестинацијата преку заедничка евалуација на сите потсистеми и клучни елементи на дестинацијата.

Целта на оваа методологија е да се идентификува состојбата во Планските региони и општини што се предмет на истражување во овој Проект од аспект на развиеноста на нивните ресурси за рурален туризам. Притоа, идентификацијата и класификацијата на различните елементи е во непосредна врска со креираните модели на истражување за понудата, побарувачката, конкурентноста и трендовите во туризмот. Ова послужи како основа да се направи идентификација на факторите, атракторите и елементите на поддршка и да се структурира прашалникот.

Прашалникот придонесе да се добијат релевантни показатели кои овозможуваат проверка на опфатот што е содржан во моделите на кабинетското истражување. Вкрстувањето на добиените резултати е во функција на креирање издржан регистар на вредности за рурален туризам. Примената на ФАС методологијата е земена во изворна форма, но приспособена на условите во СИПР.

Оценките во ова истражување ги дадоа познавателите на прилики од СИПР избрани од следниве засегнати страни: локалните самоуправи, бизнис секторот, невладиниот сектор, институции од област на културата, образованието, професионални здруженија од областа на земјоделството и туризмот. Обработката на оценките ги даде вредностите како средна вредност, дисперзија и најдобра оценка. Тие се однесуваат на туристичката понуда, туристичката побарувачка, конкурентноста и пазарните трендови.

Оценката на туристичката понуда ги опфати туристичките фактори, атракторите и поддршката за туризам во СИПР. Добиените резултати се дадени табеларно.

5.1 Фактори

Факторите ги опфаќаат следниве туристички вредности за развој на туризмот:
- туристичко-географската положба ;
- природните потенцијали;
- културните потенцијали;
- човечките фактори и
- факторите на капиталот.

5.1.1 Туристичко-географска положба

Туристичко-географсската положба претставува еден од најзначајните фактори за развој на туризмот во овој плански регион. Ова произлегува оттука што СИПР се наоѓа на крстосница на значајни европски комуникации, односно коридорот 10 и коридорот 8. Туристичко-географската положба претставува туристички потенцијал сам по себе како можност за развој на транзитниот туризам кој е во тесна врска со руралниот туризам и потенцијал кој се однесува на меѓусебна интеракција на елементите на животната средина во функција на туризмот. Овие вредности се детектирани како контактност, транзитност и поливалентност и како такви овозможуваат. Контактноста претставува окружување на СИПР со региони и земји кои можат да бидат значаен потенцијал за руралниот туризам. Транзитноста се состои од транзитни правци од домашен и меѓународен карактер како фактор за развој на руралниот туризам во регионот. Поливалентноста се однесува на просторен однос кон туристички вредности кои ги поседуваат регионите и земјите во окружувањето и кои можат да влезат во заедничка туристичка понуда во рамките на руралниот туризам. Овие вредности се оценувани во следната табела.

Табела 14: Туристичко-географска положба

	Контактност	Транзитност	Поливалентност
Средна вредност	**4,7**	**4,5**	**4,6**
Дисперзија	**1,0**	**0,9**	**0,6**
Најдобра оценка	**4,6**	**0,6**	

5.1.2 Природни фактори

Природните фактори претставуваат туристички вредности и објекти кои не се посетени од туристите а можат да бидат фактор за развој на руралниот туризам. Во оваа група се оценувани планините, котлините, клисурите и кањоните, пештерите, вулканските форми, климата, изворите, реките и езерата и биогеографските вредности.

Планините се оценувани според можностите за алпинистички активности, расположливост со природни реткости, значајни пејзажи, биодиверзитет, видиковци и јавање во планина.

Котлините беа оценети според присуството на ливади, обработливо земјиште, земјиште резервирано за био-култури, можност за отворање на фарми, како и биодиверзитет.

Клисурите и кањоните се оценувани според нивниот амбиент, условите за алпинизам, присуство на тренинг центар за искачување, значењето на биодиверзитетот, како и природни реткости.

За оценување на пештерите беа земени можностите на пештерите во регионот за нивно уредување.

Вулканските форми се оценувани според можноста за нивно уредување, нивната пристапност и можноста за одвивање на едукативни активности.

Определувањето на климата се изврши со оценување на чистиот воздух, прилагоденоста на условите од климатските промени, лоцираноста на објекти во загрозени зони, можности за спорт и рекреација, престој во природа, снежна покривка, како и присуство на различни феномени.

Изворите, реките и водопадите беа оценувани според чистотата на нивната вода, амбиенталност и пејзаж , крајбрежни патеки, можности за риболов, спортови на вода, рафтинг, пливање, и присуство на реткости.

За оценување на езерата беа разгледани бојата, проѕирноста и чистотата на водата, пешачки патеки околу езеро, пливање и сончање, логорување, убавина и присуство на реткости.

Биодиверзитетот како значајна категорија на факторите беа оценувани преку определувањето на присуството на пасишта и ливади, шумски патеки, комплекси и шуми, можности за спорт и рекреација, присуство на реткости, користење на истите за храна, близина на мочуришни подрачја, можностите за лов, риболов, јавање и набљудувањето на птици.

Табела 15: Природни потенцијали

Планини

	Алпинизам (освојување на врвови)				Реткости				Пејзажи				Биодиверзитет				Видиковци				Јавање во планина			
	Скопска Црна Гора	**Козјак**	**Герман**	**Билино**	**Скопска Црна гора**	**Козјак**	**Герман**	**Билино**	**Скопска Црна гора**	**Козјак**	**Герман**	**Билино**	**Скопска Црна гора**	**Козјак**	**Герман**	**Билино**	**Скопска Црна гора**	**Козјак**	**Герман**	**Билино**	**Скопска Црна гора**	**Козјак**	**Герман**	**Билино**
Средна вредност	**3,4**	**3,5**	**3,8**	**3,1**	**4,1**	**3,8**	**3,9**	**3,9**	**4,2**	**4,0**	**3,9**	**3,9**	**3,9**	**4,2**	**4,1**	**4,0**	**3,9**	**4,1**	**3,9**	**3,8**	**3,4**	**3,8**	**3,4**	**3,3**
Дисперзија	**1,2**	**1,1**	**1,1**	**1,2**	**1,2**	**1,2**	**1,0**	**1,2**	**1,0**	**1,0**	**1,0**	**1,2**	**1,1**	**0,8**	**0,9**	**0,8**	**1,2**	**1,1**	**1,2**	**1,1**	**1,2**	**1,0**	**1,3**	**1,2**
Најдобра оценка	**3,8**	**1,1**			**4,1**	**1,0**			**4,2**	**1,0**			**4,2**	**0,8**			**4,1**	**1,1**			**3,8**	**1,0**		
	Герман				Скопска Црна Гора				Скопска Црна Гора				Козјак				Козјак				Козјак			

Котлини

	Ливади		Обработливо земјиште		Земјишта резервирани за биокултури		Можност за отворање на Фарми		Биодиверзитет	
	Кумановска котлина	**Сливиште**	**Кумановска котлина**	**Сливиште**	**Кумановска котлина**	**Сливиште**	**Кумановска котлина**	**Сливиште**	**Кумановска котлина**	**Сливиште**
Средна вредност	**3,7**	**3,5**	**3,8**	**3,3**	**3,9**	**3,6**	**4,3**	**4,0**	**4,1**	**3,8**
Дисперзија	**1,5**	**1,3**	**1,5**	**1,3**	**1,1**	**1,1**	**0,7**	**0,8**	**1,0**	**1,2**
Најдобра оценка	**3,7**		**3,8**		**3,9**		**4,3**		**4,1**	
	1,3		**1,3**		**1,1**		**0,7**		**1,0**	
	Кумановска		Кумановска		Кумановска		Кумановска		Кумановска	

Клисури и кањони

	Амбиент			**Алпинизам**			**Тренинг на центар за искачување**			**Биодиверзитет**			**Реткости**		
	Бислимска Клисура	**Жидиловската Клисура**	**Клисура на Липковска Река**	**Бислимска Клисура**	**Жидиловската Клисура**	**Клисура на Липковска Река**	**Бислимска Клисура**	**Жидиловската Клисура**	**Клисура на Липковска Река**	**Бислимска Клисура**	**Жидиловската Клисура**	**Клисура на Липковска Река**	**Бислимска Клисура**	**Жидиловската Клисура**	**Клисура на Липковска Река**
Средна вредност	**4,7**	**3,4**	**3,3**	**4,4**	**3,7**	**3,2**	**4,5**	**4,0**	**3,4**	**4,6**	**3,8**	**3,6**	**4,6**	**4,0**	**3,8**
Дисперзија	**0,7**	**1,0**	**1,2**	**0,9**	**1,1**	**1,1**	**0,8**	**1,1**	**1,3**	**0,8**	**1,3**	**1,2**	**0,8**	**0,9**	**0,9**
Најдобра оценка средна вредност	**4,7**			**4,4**			**4,5**			**4,6**			**4,6**		
дисперзија	**0,7**			**0,9**			**0,8**			**0,8**			**0,8**		
	Бислимска клисура			Бислимска клисура			Бислимска клисура			Бислимска клисура			Бислимска клисура		

Пештери

	Можност за уредување				
	Дуемички Пештер	**Студени**	**Орловац**	**Лишков Пештер**	**Маркова Куќа**
Средна вредност	**3,6**	**3,7**	**3,8**	**3,6**	**3,5**
Дисперзија	**1,0**	**1,0**	**1,0**	**1,0**	**1,0**
Најдобра оценка средна вредност	**3,8**				
дисперзија	**1,0**				
	Орловац				

Вулкански форми

	Можност за уредување		**Пристапност**		**Можност за едукативни активности**	
	Базалтни плочи - Нагоричане	**Градечки Чуки**	**Базалтни плочи - Нагоричане**	**Градечки Чуки**	**Базалтни плочи - Нагоричане**	**Градечки Чуки**
Средна вредност	**4,0**	**4,0**	**4,1**	**3,9**	**4,3**	**3,9**
Дисперзија	**1,0**	**0,9**	**0,8**	**0,9**	**0,8**	**0,9**
Најдобра оценка средна вредност	**4,0**		**4,1**		**4,3**	
дисперзија	**0,9**		**0,8**		**0,8**	
	Градечки Чуки		Базалтни плочи - Нагоричане		Базалтни плочи - Нагоричане	

Клима

	Чист воздух	Прилагоденост на условите од климатските промени	Лоцираност на објекти во загрозени зони	Спорт и рекреација	Сончање	Престој во природа	Снежна покривка	Феномени (виножито, температурна инверзија)
Средна вредност	**4,5**	**4,6**	**3,9**	**4,5**	**4,5**	**4,5**	**4,1**	**3,7**
Дисперзија	**0,7**	**0,6**	**1,2**	**0,5**	**0,7**	**0,8**	**0,9**	**1,2**
Најдобра оценка средна вредност	**4,6**							
дисперзија	**0,5**							
	Спорт и рекреација							

Извори, реки и водопади

	Чиста вода			Амбиенталност и пејзаж			Крајбрежни патеки			Риболов			Спортови на вода (кајак)			Рафтинг			Пливање			Реткости (посебни извори)		
	Извори	**Реки**	**Водопади**	**Извори**	**Реки**	**Водопади**	**Извори**	**Реки**	**Водопади**	**Извори**	**Реки**	**Водопади**	**Извори**	**Реки**	**Водопади**	**Извори**	**Реки**	**Водопади**	**Извори**	**Реки**	**Водопади**	**Извори**	**Реки**	**Водопади**
Средна вредност	**4,4**	**4,3**	**4,5**	**4,4**	**4,5**	**4,5**	**4,3**	**4,3**	**4,2**	**4,2**	**4,0**	**3,9**	**2,6**	**2,8**	**2,5**	**2,6**	**2,4**	**2,2**	**3,2**	**3,2**	**3,0**	**3,1**	**3,1**	**2,9**
Дисперзија	**0,9**	**1,0**	**0,8**	**1,0**	**0,8**	**0,8**	**0,9**	**0,8**	**0,9**	**1,2**	**1,2**	**1,4**	**1,5**	**1,5**	**1,4**	**1,6**	**1,6**	**1,5**	**1,5**	**1,6**	**1,6**	**1,7**	**1,7**	**1,7**
Најдобра оценка средна вредност	**4,5**			**4,5**			**4,3**			**4,2**			**2,8**			**2,6**			**3,2**			**3,1**		
дисперзија	**0,8**			**0,8**			**0,8**			**1,2**			**1,4**			**1,5**			**1,5**			**1,7**		
	Водопади			Реки и водопади			Реки			Извори			Реки			Извори			Извори			Извори и реки		

Езера

	Боја, прозирност и чистота на вода								Пешачки патеки околу езеро								Пливање и сончање							
	Козјачки езера	**Липковско Езеро**	**Езеро Глажња**	**Кнежевско Езеро**	**Безјачко Брдо**	**Влашки колиби**	**Злетовица**	**Гулинска Акумул.**	**Козјачки езера**	**Липковско Езеро**	**Езеро Глажња**	**Кнежевско Езеро**	**Безјачко Брдо**	**Влашки колиби**	**Злетовица**	**Гулинска Акумул.**	**Козјачки езера**	**Липковско Езеро**	**Езеро Глажња**	**Кнежевско Езеро**	**Безјачко Брдо**	**Влашки колиби**	**Злетовица**	**Гулинска Акумул.**
Средна вредност	**3,7**	**3,9**	**3,5**	**3,5**	**3,8**	**3,7**	**3,6**	**3,6**	**3,6**	**3,7**	**3,6**	**3,2**	**3,4**	**3,7**	**3,5**	**3,4**	**4,0**	**4,0**	**3,7**	**3,5**	**3,7**	**3,9**	**3,6**	**3,7**
Дисперзија	**1,3**	**1,0**	**1,1**	**1,1**	**0,9**	**1,0**	**1,0**	**1,0**	**1,1**	**1,1**	**1,0**	**1,2**	**1,1**	**1,1**	**1,2**	**1,1**	**1,3**	**1,3**	**1,3**	**1,5**	**1,3**	**1,4**	**1,5**	**1,4**
Најдобра оценка средна вредност	**3,9**								**3,7**								**4,0**							
дисперзија	**0,9**								**1,0**								**1,3**							
	Липковско Езеро								Конкурентни Липковско и Влашки Колиби								Козјачко и Липковско Езеро							

	Логорување								Убавина								Реткости							
	Козјачки езера	Липковско Езеро	Езеро Глажња	Кнежевско Езеро	Безјачко Брдо	Влашки колиби	Злетовица	Гулинска Акумул.	Козјачки езера	Липковско Езеро	Езеро Глажња	Кнежевско Езеро	Безјачко Брдо	Влашки колиби	Злетовица	Гулинска Акумул.	Козјачки езера	Липковско Езеро	Езеро Глажња	Кнежевско Езеро	Безјачко Брдо	Влашки колиби	Злетовица	Гулинска Акумул.
Средна вредност	**4,0**	**4,1**	**4,1**	**3,9**	**4,1**	**4,2**	**3,9**	**4,3**	**4,3**	**4,5**	**4,3**	**4,3**	**4,1**	**4,3**	**4,2**	**4,1**	**3,8**	**4,0**	**4,1**	**3,7**	**4,1**	**3,6**	**3,9**	**3,6**
Дисперзија	**1,3**	**1,0**	**0,9**	**1,1**	**1,2**	**1,0**	**1,2**	**0,8**	**1,2**	**0,9**	**1,1**	**1,0**	**1,2**	**1,1**	**0,9**	**1,1**	**1,4**	**1,1**	**1,2**	**1,3**	**1,2**	**1,4**	**1,2**	**1,2**
Најдобра оценка средна вредност	**4,3**								**4,5**								**4,1**							
дисперзија	**0,8**								**0,9**								**1,1**							
	Гулинска Ак.								Липковско Езеро								Кнежевско и Безјачко Езеро							

	Риболов								Спортови на вода								Подводни активности							
	Козјачки езера	Липковско Езеро	Езеро Глажња	Кнежевско Езеро	Безјачко Брдо	Вашко колиби	Злетовица	Гулинска Акумул.	Козјачки езера	Липковско Езеро	Езеро Глажња	Кнежевско Езеро	Безјачко Брдо	Вашко колиби	Злетовица	Гулинска Акумул.	Козјачки езера	Липковско Езеро	Езеро Глажња	Кнежевско Езеро	Безјачко Брдо	Вашко колиби	Злетовица	Гулинска Акумул.
Средна вредност	**4,2**	**4,3**	**4,2**	**4,2**	**4,1**	**4,1**	**4,1**	**4,3**	**2,8**	**3,2**	**2,8**	**2,7**	**3,0**	**2,9**	**2,9**	**2,9**	**2,9**	**3,1**	**2,8**	**2,8**	**2,9**	**2,8**	**2,9**	**2,9**
Дисперзија	**1,1**	**1,0**	**1,1**	**1,0**	**1,2**	**1,1**	**1,2**	**1,1**	**1,4**	**1,6**	**1,4**	**1,3**	**1,5**	**1,6**	**1,5**	**1,6**	**1,5**	**1,6**	**1,6**	**1,5**	**1,6**	**1,5**	**1,6**	**1,6**
Најдобра оценка средна вредност	**4,3**								**3,2**								**3,1**							
дисперзија	**1,0**								**1,3**								**1,5**							
	Липковско Езеро								Липковско Езеро								Липковско Езеро							

Биодиверзитет (флора и фауна) и заштитени подрачја

	Пасишта и ливади	Шумски патеки	Комплекси и шуми	Спорт и рекреација	Амбиент и пејзажи	Реткости	Користење за храна	Мочуришни подрачја	Лов	Набљудување на птици	Јавање	Риболов
Средна вредност	**4,0**	**4,1**	**4,2**	**4,3**	**4,5**	**4,5**	**4,3**	**3,7**	**4,3**	**4,2**	**3,7**	**3,8**
Дисперзија	**1,1**	**0,9**	**0,8**	**0,9**	**0,8**	**0,8**	**0,9**	**1,6**	**0,9**	**0,9**	**1,3**	**1,3**
Најдобра оценка средна вредност	**4,5**											
дисперзија	**0,8**											
	Амбиент и пејзажи и реткости											

5.1.3 Културни фактори

Како културните фактори се сметаат создадените вредности во Североисточниот плански регион. Во оваа група влегуваат оние ресурси кои не се доволно искористени и во таа смисла имаат потенцијални карактеристики. Тие ги опфаќаат културно-историските споменици, манифестациите и етнографските потенцијали.

Културно-историските потенцијали беа оценувани според нивната реткост, монументалност, потенцијал за привлекување на туристи и нивните естетски вредности.

Манифестациите и настаните како значаен потенцијал на регионот се оценуваа според нивната традиционалност, потенцијалот за привлекување на туристи, просторен опфат и нивната содржина

Етнографските вредности беа оценувани според истите параметри како и манифестациите.

Табела 16: Културни потенцијали

Културно - историски споменици

РЕТКОСТ												
	Урбано јадро Кратово	**Рурална средина Липково**	**Рурална средина Старо Нагоричане**	**Рурална средина Ранковце**	**Црква Св.Тројца (Општина Куманово**	**Црква Св.Петка (општина Старо Нагоричане**	**Манастир Забел (Општина Старо Нагоричане)**	**Црква Св. Димитрија (општина Крива Паланка)**	**Карпански манастир (Старо Нагоричане)**	**Манастир Скачковце Куманово)**	**Спомен - костурница на паднатите борци на НОВ (Општина Куманово)**	**Спомен куќа на паднатиот херој Христијан Тодоровски - Карпош (Општина Куманово)**
Средна вредност	**4,1**	**3,2**	**4,1**	**3,8**	**4,3**	**4,4**	**4,0**	**4,6**	**4,5**	**4,4**	**4,0**	**3,8**
Дисперзија	**1,0**	**1,0**	**1,0**	**1,1**	**0,9**	**0,8**	**1,0**	**0,8**	**0,8**	**0,8**	**1,2**	**1,1**
Најдобра оценка средна вредност	**4,6**											
дисперзија	**0,8**											
	Црква Св. Димитрија (општина Крива Паланка)											

РЕТКОСТ											
	Споменик Зебрњак (општина Старо Нагоричане - с. Младо Нагоричане	Ранохристијанска базилика - Ротонда Коњух (Општина Кратово - с.Коњух)	Археолошки локалитет „Голема Кулица„ (Општина Куманово)	Археолошки локалитет „Калиште„ (Општина Куманово)	Археолошки локалитет Градишки В'р (Општина Куманово)	Археолошки локалитет "Вукосија" (Општина Куманово)	и локалитет "Жеглиговски камен" - "Костоперска карпа" (Општина Старо	и локалитет и Мегалитска Опсерваторија "Татиќев Камен" (Старо Нагоричане	Археолошки локалитет "Големо Градиште (општина Кратово)	Археолошки локалитет "Кула", "Здравчи Камен (општина Кратово)	Археолошки локалитет „Градиште" (Општина Ранковце - с. Огила)
Средна вредност	4,1	4,1	3,8	4,0	3,7	3,9	4,3	4,4	4,2	4,4	4,5
Дисперзија	1,0	0,9	0,9	0,9	1,1	1,0	0,8	0,9	0,9	0,8	0,8
Најдобра оценка средна вредност дисперзија	4,6										
	0,8										
	Црква Св. Димитрија (општина Крива Паланка)										

МОНУМЕНТАЛНОСТ											
	Урбано јадро Кратово	Рурална средина Липково	Рурална средина Старо Нагоричане	Рурална средина Ранковце	Црква Св.Тројца (Општина Куманово	Црква Св.Петка (општина Старо Нагоричане	Манастир Забел (Општина Старо Нагоричане	Црква Св. Димитрија (општина Крива Паланка	Карпански манастир (Старо Нагоричане)	Манастир Скачковце (општина Куманово)	Спомен - костурница на паднатите борци на НОВ (Општина Куманово)
Средна вредност	4,3	3,1	4,1	3,9	4,3	4,3	4,1	3,9	4,2	4,3	3,4
Дисперзија	1,3	1,2	1,1	1,0	0,8	0,9	1,1	1,1	1,0	0,9	1,4
Најдобра оценка средна вредност дисперзија	4,4										
	0,8										
	Археолошки локалитет "Жеглиговски камен" - "Костоперска карпа" (Општина Старо Нагоричане)										
	Археолошки локалитет и Мегалитска Опсерваторија "Татиќев Камен" (Старо Нагоричане - с. Кокино)										
	Археолошки локалитет и Мегалитска Опсерваторија "Татиќев Камен" (Старо Нагоричане - с. Кокино)										
	Археолошки локалитет "Кула", "Здравчи Камен (општина Кратово)										
	Црква Св.Тројца (Општина Куманово)										
	Црква Св.Петка (општина Старо Нагоричане)										

МОНУМЕНТАЛНОСТ											
	Споменик Зебрњак (општина Старо Нагоричане - с. Младо Нагоричане	Ранохристијанска базилика - Ротонда Коњух (Општина Кратово - с.Коњух)	Археолошки локалитет „Голема Кулица„ (Општина Куманово)	Археолошки локалитет „Калиште„ (Општина Куманово)	Археолошки локалитет Градишки В'р (Општина Куманово)	Археолошки локалитет "Вукосија" (Општина Куманово)	Археолошки локалитет "Жеглиговски камен" - "Костоперска карпа" (Општина Старо Нагоричане	Археолошки локалитет и Мегалитска Опсерваторија "Татиќев Камен" (Старо Нагоричане - с. Кокино)	Археолошки локалитет "Големо Градиште (општина Кратово)	Археолошки локалитет "Кула", "Здравчи Камен (општина Кратово)	Археолошки локалитет „Градиште" (Општина Ранковце - с. Огила)
Средна вредност	4,2	4,1	4,1	3,8	3,7	3,7	4,4	4,3	4,1	4,3	4,2
Дисперзија	0,8	1,0	0,9	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	1,1	0,9	1,0
Најдобра оценка средна вредност	4,4										
дисперзија	0,8										

ПОТЕНЦИЈАЛ ЗА ПРИВЛЕКУВАЊЕ ТУРИСТИ												
	Урбано јадро Кратово	Рурална средина Липково	Рурална средина Старо Нагоричане	Рурална средина Ранковце	Црква Св.Тројца (Општина Куманово	Црква Св.Петка (општина Старо Нагоричане)	Манастир Забел (Општина Старо Нагоричане)	Црква Св. Димитрија (општина Крива Паланка)	Карпански манастир (Старо Нагоричане)	Манастир Скачковце (општина Куманово)	Спомен - костурница на паднатите борци на НОВ (Општина Куманово)	Спомен куќа на паднатиот херој Христијан Тодоровски - Карпош (Општина Куманово)
Средна вредност	4,7	3,6	4,6	4,3	4,5	4,5	4,6	4,4	4,6	4,6	3,8	3,4
Дисперзија	0,6	1,1	0,7	1,0	0,6	0,7	0,6	0,8	0,6	0,6	1,1	1,2
Најдобра оценка средна вредност	4,7											
дисперзија	0,6											
	Урбано јадро Кратово											
	Рурална средина Старо Нагоричане											
	Манастир Забел (Општина Старо Нагоричане											
	Карпански манастир (Старо Нагоричане)											
	Манастир Скачковце (општина Куманово)											

ПОТЕНЦИЈАЛ ЗА ПРИВЛЕКУВАЊЕ ТУРИСТИ											
	Споменик Зебрњак (општина Старо Нагоричане - с. Младо Нагоричане	Ранохристијанска базилика - Ротонда Коњух (Општина Кратово - с.Коњух)	Археолошки локалитет „Голема Кулица„ (Општина Куманово)	Археолошки локалитет „Калиште„ (Општина Куманово)	Археолошки локалитет Градишки В’р (Општина Куманово)	Археолошки локалитет “Вукосија“ (Општина Куманово)	Археолошки локалитет “Жеглиговски камен“ - “Костоперска карпа“ (Општина Старо Нагоричане	Археолошки локалитет и Мегалитска Опсерваторија “Татиќев Камен“ (Старо Нагоричане - с. Кокино)	Археолошки локалитет “Големо Градиште (општина Кратово)	Археолошки локалитет “Кула“, “Здравчи Камен (општина Кратово)	Археолошки локалитет „Градиште“ (Општина Ранковце - с. Огила)
Средна вредност	4,3	4,1	4,1	4,1	3,8	3,6	4,5	4,5	4,4	4,2	4,2
Дисперзија	0,8	1,0	0,9	1,0	1,0	1,2	0,8	0,7	0,8	0,9	1,0

ЕСТЕТСКИ ВРЕДНОСТИ											
	Урбано јадро Кратово	Рурална средина Липково	Рурална средина Старо Нагоричане	Рурална средина Ранковце	Црква Св.Тројца (Општина Куманово	Црква Св.Петка (општина Старо Нагоричане	Манастир Забел (Општина Старо Нагоричане	Црква Св. Димитрија (општина Крива Паланка	Карпински манастир (Старо Нагоричане	Манастир Скачковце (општина Куманово	Спомен - костурница на паднатите борци на НОВ (Општина Куманово)	Спомен куќа на паднатиот херој Христијан Тодоровски - Карпош (Општина Куманово)
Средна вредност	4,3	2,9	4,2	3,7	4,2	4,2	4,3	4,2	4,5	4,4	3,8	3,7
Дисперзија	1,0	1,2	1,1	1,3	1,0	1,0	1,0	0,9	0,7	0,9	1,2	1,1
Најдобра оценка средна вредност дисперзија	4,5											
	0,7											
	Карпински манастир (Старо Нагоричане)											
	Археолошки локалитет и Мегалитска Опсерваторија “Татиќев Камен“ (Старо Нагоричане - с. Кокино)											

ЕСТЕТСКИ ВРЕДНОСТИ											
	Споменик Зебрњак (општина Старо Нагоричане - с. Младо Нагоричане	Ранохристијанска базилика - Ротонда Коњух (Општина Кратово - с.Коњух)	Археолошки локалитет „Голема Кулица„ (Општина Куманово)	Археолошки локалитет „Калиште„ (Општина Куманово)	Археолошки локалитет Градишки В’р (Општина Куманово)	Археолошки локалитет “Вукосија“ (Општина Куманово)	Археолошки локалитет “Жеглиговски камен“ - “Костоперска карпа“ (Општина Старо Нагоричане	Археолошки локалитет и Мегалитска Опсерваторија “Татиќев Камен“ (Старо Нагоричане - с. Кокино)	Археолошки локалитет “Големо Градиште (општина Кратово)	Археолошки локалитет “Кула“, “Здравчи Камен (општина Кратово)	Археолошки локалитет „Градиште“ (Општина Ранковце - с. Огила)
Средна вредност	4,2	4,3	4,0	4,2	3,9	3,9	4,4	4,5	4,3	4,2	4,3
Дисперзија	0,7	0,7	1,0	0,8	0,8	1,0	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9

Манифестации како потенцијал

	Традиционалност			**Потенцијал за привлекување**			**Просторен Опфат**			**Содржина**		
	Религиски	**Културни**	**Спортски**	**Религиски**	**Културни**	**Спортски**	**Религиски**	**Културни**	**Спортски**	**Религиски**	**Културни**	**Спортски**
Средна вредност	**4,7**	**4,4**	**4,3**	**4,6**	**4,3**	**4,6**	**4,4**	**4,2**	**4,2**	**4,4**	**4,2**	**4,4**
Дисперзија	**0,6**	**0,8**	**0,9**	**0,8**	**1,1**	**0,8**	**0,8**	**1,0**	**1,1**	**0,8**	**1,1**	**0,9**
Најдобра оценка средна вредност	**4,7**			**4,6**			**4,4**			**4,4**		
дисперзија	**0,6**			**0,8**			**0,8**			**0,8**		
	Религиски			**Религиски, Спортски**			**Религиски**			**Религиски**		

Етнографски потенцијали

	Традиционалност				**Потенцијал за привлекување**				**Просторен опфат**				**Содржина**			
	Фолклор	**Обичаи**	**Традиционалн и стопански активности**	**Традиционалн о градителство**	**Фолклор**	**Обичаи**	**Традиционалн и стопански активности**	**Традиционалн о градителство**	**Фолклор**	**Обичаи**	**Традиционалн и стопански активности**	**Традиционалн о градителство**	**Фолклор**	**Обичаи**	**Традиционалн и стопански активности**	**Традиционалн о градителство**
Средна вредност	**4,4**	**4,6**	**4,1**	**3,8**	**4,6**	**4,5**	**4,4**	**4,3**	**4,5**	**4,4**	**4,3**	**4,2**	**4,5**	**4,5**	**4,4**	**4,2**
Дисперзија	**1,1**	**0,7**	**1,1**	**1,1**	**0,7**	**0,7**	**0,8**	**0,7**	**0,6**	**0,6**	**0,7**	**0,8**	**0,7**	**0,7**	**0,8**	**0,9**
Најдобра оценка средна вредност	**4,6**				**4,6**				**4,5**				**4,5**			
дисперзија	**0,7**				**0,7**				**0,6**				**0,7**			
	Обичаи				Фолклор				Фолклор				Фолклор			

5.1.4 Човечки фактори

Човечките фактори се од најголемо значење во развојот со оглед на тоа дека руралниот туризам има висока мерка на трудоинтензивност. Тоа подразбира ангажирање на човечките потенцијали на начин да бидат во функција на задоволување на туристичките потреби на туристите. Во оваа група спаѓаат: културните традиции, техничката обученост на човечките фактори, користењето на технологија и опрема и условите за работа.

Оценката на културните традиции се определи преку определувањето на гостопримството, традиционална прифатливост, уредност и хигиена на руралните домаќинства како и разновидноста на културните традиции.

Техничката обученост се оцени преку определувањето на нивото на општо образование и култура на кадарот, нивното формално и специјализирано образование, говорењето на странски јазици, нивното неформално образование, како и образованието преку курсеви, работилници.

Користењето на технологијата и опремата се оценувани според користењето на современа опрема и примена на стандарди за квалитет, усогласеност на традиционалноста со современите услуги и користењето на информатички технологии.

Оценувањето на условите за работа се состоеше од определувањето на висината на личните примања, нивото на вработеноста, како и сезоналноста во вработувањето.

Табела 17: Човечки фактори

	1.4.1. Културни традиции				**1.4.2 Техничка обученост на човечките ресурси**				
	Гостопримство	**Традиционална прифатливост на туристите**	**Уредност на хигиената на руралните домаќинства**	**Разновидност на културните традиции**	**Општа образование и култура**	**Формално специјализирано образование**	**Говорење на странски јазици**	**Неформално образование (тур. водичи)**	**Образование преку курсеви, работилници и сл.**
Средна вредност	**4,2**	**4,4**	**3,8**	**4,4**	**3,6**	**3,7**	**3,4**	**3,3**	**3,6**
Дисперзија	**1,2**	**0,9**	**1,3**	**0,9**	**1,0**	**1,3**	**1,4**	**1,3**	**1,4**
Најдобра оценка средна вредност	**4,4**				**3,7**				
дисперзија	**0,9**				**1,0**				
	Традиционална прифатливост на туристите				**Формално специјализирано образование**				
	Разновидност на културните традиции								

	1.4.3. Користење технологија и опрема			**1.4.4. Услови за работа**		
	Користење на современа опрема, средства и стандарди во руралните домаќинства	**Усогласеност на традиционалност со современите услуги**	**користење на информатички технологии**	**Висина на лични и семејни примања**	**Ниво на вработеност**	**Сезоналност во вработувањето**
Средна вредност	**3,5**	**3,4**	**3,4**	**2,7**	**2,7**	**3,0**
Дисперзија	**1,0**	**1,1**	**1,3**	**1,0**	**1,1**	**1,2**
Најдобра оценка средна вредност	**3,5**			**2,7**		
дисперзија	**1,0**			**1,0**		
	Користење на современа опрема, средства и стандарди во руралните домаќинства			**Висина на лични и семејни примања**		

5.1.5 Фактори на капиталот

Факторите на капиталот ги отсликуваат можностите за унапредување на руралниот туризам преку мерки и активности кои стојат на располагање од гледна точка на економска одржливост. Во групата на фактори на капиталот, оценувани се пристапноста, просторниот капитал и потенцијалот за привлекување.

Пристапноста кон финансирањето се оценуваше преку достапноста на кредити, поволноста на кредитните услови достапноста на информациите за добивање кредити, ниво на профитабилност и кредитната способност и ликвидност.

Просторниот капитал беше оценато преку определувањето на сообраќајната инфраструктура (железнички, патен, воздушен и езерски), опременост и уреденост на просторот и објекти на јавниот и приватниот сектор.

Потенцијалот за привлекување инвестиции се оцени преку кредитната способност и ликвидност и застапеност на домашни и странски инвестиции.

Табела 18: Фактори на капиталот

	1.5.1. Пристапност кон финансирање					**1.5.2. Просторен капитал**							**1.5.3. Потенцијал за привлекување на инвестиции во општина**		
	Достапност на кредити - процедура за добивање на кредит	**Поволност на кредитните услови**	**Достапност на информации за добивање на финансиски средства**	**Ниво на профитабилност**	**Кредитна способност и ликвидност**	**Сообраќајна инфраструктура**				**Опременост и уреденост на просторот**	**Објекти од јавен сектор**	**објекти од приватен сектор**	**Кредитна способност и ликвидност**	**Застапеност на домашни инвестиции**	**Застапеност на странски инвестиции**
						железничка	**патна**	**воздушна**	**езерска**						
Средна вредност	**3,5**	**2,9**	**2,8**	**3,1**	**3,1**	**2,6**	**3,4**	**3,5**	**2,6**	**3,0**	**2,9**	**3,1**	**3,4**	**3,1**	**3,1**
Дисперзија	**1,3**	**1,3**	**1,1**	**1,1**	**1,4**	**1,3**	**1,5**	**1,4**	**1,4**	**1,3**	**1,3**	**1,3**	**1,2**	**1,4**	**1,5**
Најдобра оценка средна вредност	**3,5**					**3,5**							**3,4**		
дисперзија	**1,1**					**1,3**							**1,2**		
	Достапност на кредити - процедура за добивање на кредит					Воздушна сообраќајна инфраструктура							**Кредитна способност и ликвидност**		

5.2 Атрактори

Значењето на атракторите е објаснето на почетокот на овој дел, односно во делот теренското истражување. Тие се всушност туристичките атрактивности, локалитети и објекти кои ги привлекуваат туристите и бележат определен степен на туристичка посетеност. Афирмираноста на атракторот претставува основа за оценка од гледна точка на највисоко ниво на туристичка вредност. Не треба да збунува дистинкцијата меѓу потенцијалот кој се користи како синоним за факторите. Тоа значи дека атракторите иако се афирмирани појави и односи во руралниот туризам тие можат да бидат исто така потенцијали со највисоки атрибути. Атракторите ги опфаќаат природните вредности , културните вредности и издиференцираните центри како просторни целини за развој на руралниот туризам.

5.2.1 Природни атрактори

Природните атрактори се оценувани според посетеноста, пристапноста, привлечноста, можноста, зголемувањето на посетителите и унапредувањето на пристапноста. Оценката на природните атрактори е дадена во табеларни прикази.

Табела 19: Природни атрактори

	Посетеност							Пристапност како вредност						
	Осоговски Планини	Кокино - вулканска форма	Куклица - Вулканска форма	Цоцев Камен - комплекс	Проевска (Кумановска) Бања	Пчиња	Рибник кај с. Гиновце	Осоговски Планини	Кокино - вулканска форма	Куклица - Вулканска форма	Цоцев Камен - комплекс	Проевска (Кумановска) Бања	Пчиња	Рибник кај с. Гиновце
Средна вредност	**4,3**	**4,4**	**4,2**	**4,1**	**3,9**	**3,8**	**3,9**	**4,3**	**4,4**	**4,2**	**4,3**	**4,4**	**4,2**	**4,4**
Дисперзија	**0,9**	**0,7**	**1,0**	**1,0**	**1,1**	**1,2**	**1,1**	**0,8**	**0,8**	**1,0**	**1,0**	**0,9**	**1,1**	**0,7**
Најдобра оценка средна вредност	**4,4**							**4,4**						
дисперзија	**0,7**							**0,7**						
	Кокино - вулканска форма							**Рибник кај с. Гиновце**						

	Привлечност							Можност за унапредување						
	Осоговски Планини	Кокино - вулканска форма	Куклица - Вулканска форма	Цоцев Камен - комплекс	Проевска (Кумановска) Бања	Пчиња	Рибник кај с. Гиновце	Осоговски Планини	Кокино - вулканска форма	Куклица - Вулканска форма	Цоцев Камен - комплекс	Проевска (Кумановска) Бања	Пчиња	Рибник кај с. Гиновце
Средна вредност	**4,4**	**4,6**	**4,6**	**4,4**	**4,5**	**4,2**	**4,3**	**4,6**	**4,7**	**4,7**	**4,6**	**4,6**	**4,6**	**4,8**
Дисперзија	**0,8**	**0,6**	**0,7**	**0,9**	**0,6**	**1,0**	**0,9**	**0,7**	**0,6**	**0,6**	**0,7**	**0,7**	**0,9**	**0,6**
Најдобра оценка средна вредност	**4,6**							**4,8**						
дисперзија	**0,6**							**0,6**						
	Кокино - вулканска форма							**Калин Камен кај с. Гиновце**						

	Зголемување на бројот на посетители							Унапредување на пристапноста						
	Осоговски Планини	Кокино - вулканска форма	Куклица - Вулканска форма	Цоцев Камен - комплекс	Проевска (Кумановска) Бања	Пчиња	Рибник кај с. Гиновце	Осоговски Планини	Кокино - вулканска форма	Куклица - Вулканска форма	Цоцев Камен - комплекс	Проевска (Кумановска) Бања	Пчиња	Рибник кај с. Гиновце
Средна вредност	**4,4**	**4,5**	**4,5**	**4,6**	**4,6**	**4,5**	**4,4**	**4,6**	**4,7**	**4,7**	**4,7**	**4,5**	**4,6**	**4,6**
Дисперзија	**0,9**	**0,8**	**0,8**	**0,6**	**0,6**	**0,7**	**1,0**	**0,7**	**0,6**	**0,6**	**0,6**	**0,7**	**0,7**	**0,7**
Најдобра оценка средна вредност	**4,6**							**4,7**						
дисперзија	**0,6**							**0,6**						
	Цоцев Камен - комплекс							**Кокино - вулканска форма**						
	Проевска (Кумановска) Бања							**Куклица - Вулканска форма**						
								Цоцев Камен - комплекс						

5.2.2 Културни атрактори

Културните атрактори беа оценувани според посетеноста, пристапноста, привлечноста и можноста за унапредување и пристапноста. Нивното значење упатува на можноста за користење како евидентно културно наследство. Тие се дадени во табеларни прикази.

Табела 20: Културни атрактори

	Посетеност										
	Кокино	Црква Св.Богородица, Манастир Матејче (општина Липково)	Џамија Татар Саид Бег	Св. Ѓорѓи Победоносец (општина Старо Нагоричане)	Црква св. Ѓорѓи (општина Старо Нагоричане)	Св. Никола (општина Ранковце)	Манастир св. Јоаким Осоговски (општина Крива Паланка)	Резерват за карпеста уметност (општина - с.Трновац)	Меморијален центар _АСНОМ (општина Старо Нагоричане - с.Пелинце)	Национална установа Музеј “Куманово“	Музеј на град Кратово
Средна вредност	4,6	4,0	3,3	4,5	4,7	4,5	4,9	4,5	4,2	4,1	4,2
Дисперзија	0,7	1,5	1,6	1,1	0,6	0,8	0,3	0,9	1,1	1,2	1,2
Најдобра оценка средна вредност	4,9										
дисперзија	0,3										
	Манастир св. Јоаким Осоговски (општина Крива Паланка)										

	Пристапност како вредност										
	Кокино	Црква Св.Богородица, Манастир Матејче (општина Липково)	Џамија Татар Саид Бег	Св. Ѓорѓи Победоносец (општина Старо Нагоричане)	Црква св. Ѓорѓи (општина Старо Нагоричане)	Св. Никола (општина Ранковце)	Манастир св. Јоаким Осоговски (општина Крива Паланка)	Резерват за карпеста уметност (општина Кратово - с.Трновац)	Меморијален центар _АСНОМ (општина Старо Нагоричане - с.Пелинце)	Национална установа Музеј “Куманово“	Музеј на град Кратово
Средна вредност	4,5	4,4	3,6	4,7	4,8	4,6	4,8	4,6	4,7	5,0	4,9
Дисперзија	0,9	1,2	1,6	0,8	0,5	0,8	0,5	0,9	0,7	0,0	0,5
Најдобра оценка средна вредност	5,0										
дисперзија	0,0										
	Национална установа Музеј “Куманово“										

	Привлечност											
	Кокино	Црква Св.Богородица, Манастир Матејче (општина Липково)	Џамија Татар Саид Бег	Св. Ѓорѓи Победоносец (општина Старо Нагоричане)	Црква св. Ѓорѓи (општина Старо Нагоричане)	Св. Никола (општина Ранковце)	Манастир св. Јоаким Осоговски (општина Крива Паланка)	Резерват за карпеста уметност (општина Кратово - с.Трновац)	Меморијален центар _АСНОМ (општина Старо Нагоричане - с.Пелинце)	Национална установа Музеј "Куманово"	Музеј на град Кратово
Средна вредност	4,7	4,7	3,6	4,6	4,6	4,4	4,7	4,4	4,5	4,6	4,6
Дисперзија	0,6	0,6	1,5	0,6	0,9	0,8	0,6	0,8	0,8	0,9	0,6
Најдобра оценка средна вредност дисперзија	4,7										
	0,6										
	Манастир св. Јоаким Осоговски (општина Крива Паланка)										

	Можност за унапредување										
	Кокино	Црква Св.Богородица, Манастир Матејче (општина Липково)	Џамија Татар Саид Бег	Св. Ѓорѓи Победоносец (општина Старо Нагоричане)	Црква св. Ѓорѓи (општина Старо Нагоричане)	Св. Никола (општина Ранковце)	Манастир св. Јоаким Осоговски (општина Крива Паланка)	Резерват за карпеста уметност (општина Кратово - с.Трновац)	Меморијален центар _АСНОМ (општина Старо Нагоричане - с.Пелинце)	Национална установа Музеј "Куманово"	Музеј на град Кратово
Средна вредност	4,8	4,7	3,8	4,9	4,8	4,6	4,8	4,5	4,8	4,8	4,8
Дисперзија	0,5	0,8	1,4	0,5	0,4	0,9	0,9	1,0	0,5	0,7	0,8
Најдобра оценка средна вредност дисперзија	4,9										
	0,4										
	Св. Ѓорѓи Победоносец (општина Старо Нагоричане)										

	Зголемување на бројот на посетители										
	Кокино	Црква Св.Богородица, Манастир Матејче (општина Липково)	Џамија Татар Саид Бег	Св. Ѓорѓи Победоносец (општина Старо Нагоричане)	Црква св. Ѓорѓи (општина Старо Нагоричане)	Св. Никола (општина Ранковце)	Манастир св. Јоаким Осоговски (општина Крива Паланка)	Резерват за карпеста уметност (општина Кратово - с.Трновац)	Меморијален центар _АСНОМ (општина Старо Нагоричане - с.Пелинце)	Национална установа Музеј "Куманово"	Музеј на град Кратово
Средна вредност	4,8	4,6	3,3	4,9	4,8	4,6	4,6	4,5	4,5	4,6	4,6
Дисперзија	0,6	0,9	1,6	0,3	0,4	0,6	1,0	0,9	0,9	0,9	0,8
Најдобра оценка средна вредност дисперзија	4,9										
	0,3										
	Св. Ѓорѓи Победоносец (општина Старо Нагоричане)										

	Унапредување на пристапноста										
	Кокино	**Црква Св.Богородица, Манастир Матејче (општина Липково)**	**Џамија Татар Саид Бег**	**Св. Ѓорѓи Победоносец (општина Старо Нагоричане)**	**Црква св. Ѓорѓи (општина Старо Нагоричане)**	**Св. Никола (општина Ранковце)**	**Манастир св. Јоаким Осоговски (општина Крива Паланка)**	**Резерват за карпеста уметност (општина Кратово - с.Трновац)**	**Меморијален центар _АСНОМ (општина Старо Нагоричане - с.Пелинце)**	**Национална установа Музеј "Куманово"**	**Музеј на град Кратово**
Средна вредност	**4,7**	**4,6**	**3,2**	**4,8**	**4,7**	**4,6**	**4,9**	**4,8**	**4,7**	**4,9**	**4,9**
Дисперзија	**0,6**	**0,9**	**1,6**	**0,4**	**0,5**	**0,7**	**0,3**	**0,4**	**0,6**	**0,3**	**0,3**
Најдобра оценка средна вредност дисперзија	**4,9**										
	0,3										
	Музеј на град Кратово										

5.2.3 Центри

Центрите (комплексите) за туристички активности претставуваат издиференцирани просторни целини со забележителни реномирани и промовирани вредности.

Нивната оценка е идентична на оценката која се однесува на атракторите во целост. Овие центри основа наоѓаат како во кабинетските така и во теренските истражувања. Притоа се користени веќе усвоените просторно-плански определби и мислењата на засегнатите страни и познавателите на приликите.

Табела 21: Центри (комплекси) за туристички активности

	Посетеност							
	Комплекс Кокино	**Комплекс Куклица**	**Зона Костајница Калин Камен (Кр. Паланка, Св. Јоаким Осоговски, Калин Камен)**	**Зона Шлегово-Кратово**	**Зона Стража**	**Зона Кумановска Бања - Пчиња**	**Зона Матејче - Липково**	**Зона Козјак - Руен**
Средна вредност	**4,6**	**4,7**	**4,6**	**4,0**	**3,8**	**3,9**	**3,7**	**3,7**
Дисперзија	**0,7**	**0,6**	**0,9**	**1,1**	**1,3**	**1,5**	**1,4**	**1,4**
Најдобра оценка средна вредност дисперзија	**4,7**							
	0,6							
	Комплекс Куклица							
	Комплекс Кокино							

	Пристапност како вредност							
	Комплекс Кокино	**Комплекс Куклица**	**Зона Костајница Калин Камен (Кр. Паланка, Св. Јоаким Осоговски, Калин Камен)**	**Зона Шлегово-Кратово**	**Зона Стража**	**Зона Кумановска Бања - Пчиња**	**Зона Матејче - Липково**	**Зона Козјак - Руен**
Средна вредност	**4,4**	**4,6**	**4,3**	**4,3**	**4,3**	**4,4**	**4,1**	**4,3**
Дисперзија	**0,8**	**0,7**	**1,0**	**0,9**	**1,0**	**0,8**	**1,1**	**1,0**
Најдобра оценка средна вредност	**4,6**							
дисперзија	**0,7**							
	Комплекс Куклица							

	Привлечност							
	Комплекс Кокино	**Комплекс Куклица**	**Зона Костајница Калин Камен (Кр. Паланка, Св. Јоаким Осоговски, Калин Камен)**	**Зона Шлегово-Кратово**	**Зона Стража**	**Зона Кумановска Бања - Пчиња**	**Зона Матејче - Липково**	**Зона Козјак - Руен**
Средна вредност	**4,6**	**4,6**	**4,4**	**4,3**	**4,3**	**4,2**	**4,4**	**4,3**
Дисперзија	**0,8**	**0,8**	**0,9**	**1,0**	**1,0**	**1,0**	**0,9**	**0,9**
Најдобра оценка средна вредност	**4,6**							
дисперзија	**0,8**							
	Комплекс Куклица							
	Комплекс Кокино							

	Можност за унапредување							
	Комплекс Кокино	**Комплекс Куклица**	**Зона Костајница Калин Камен (Кр. Паланка, Св. Јоаким Осоговски, Калин Камен)**	**Зона Шлегово-Кратово**	**Зона Стража**	**Зона Кумановска Бања - Пчиња**	**Зона Матејче - Липково**	**Зона Козјак - Руен**
Средна вредност	**4,8**	**4,8**	**4,6**	**4,6**	**4,6**	**4,3**	**4,3**	**4,4**
Дисперзија	**0,4**	**0,4**	**0,6**	**0,5**	**0,5**	**0,9**	**0,9**	**0,8**
Најдобра оценка средна вредност	**4,8**							
дисперзија	**0,4**							
	Комплекс Куклица							
	Комплекс Кокино							

	Зголемување на бројот на посетители							
	Комплекс Кокино	Комплекс Куклица	Зона Костајница Калин Камен (Кр. Паланка, Св. Јоаким Осоговски, Калин Камен)	Зона Шлегово-Кратово	Зона Стража	Зона Кумановска Бања - Пчиња	Зона Матејче - Липково	Зона Козјак - Руен
Средна вредност	4,5	4,6	4,5	4,4	4,4	4,1	4,1	4,2
Дисперзија	0,8	0,8	0,7	0,7	0,8	1,0	1,0	0,9
Најдобра оценка средна вредност	4,6							
дисперзија	0,7							
	Комплекс Куклица							

	Унапредување на пристапноста							
	Комплекс Кокино	Комплекс Куклица	Зона Костајница Калин Камен (Кр. Паланка, Св. Јоаким Осоговски, Калин Камен)	Зона Шлегово-Кратово	Зона Стража	Зона Кумановска Бања - Пчиња	Зона Матејче - Липково	Зона Козјак - Руен
Средна вредност	4,5	4,4	4,3	4,5	4,4	4,3	4,0	4,0
Дисперзија	0,8	1,0	0,9	0,7	0,8	0,9	1,1	1,0
Најдобра оценка средна вредност	4,5							
дисперзија	0,7							
	Зона Страцин Кратово							
	Комплекс Кокино							

5.3 Поддршка

Поддршката претставува основа на развојот на руралниот туризам. Таа се состои од компоненти кои се на директен или индиректен начин вклучени во развојот на руралните средини. Во основа се работи за вреднување на угостителството, транспортот, пратечките услуги, посетеноста и престојот, потрошувачката, промоцијата, безбедноста и здравствените услуги и комуналната уреденост.

5.3.1 Угостителство

Угостителството најчесто се поврзува со туристичките активности. Всушност без овој сегмент руралниот туризам не може да функционира. Во рамките на угостителството се определени сместувачки капацитети и објекти за исхрана и пијалаци, како непосредно важни веќе афирмирани локалитети и објекти кои се лоцирани во овие средини. Исто така, сместувачките капацитети од ова ниво на искористеност имаат комплексно-комплементарен карактер иако не се лоцирани во непосредните рурални центри. Во рамките на оценката на угостителските објекти за

сместување опфатени се категоризацијата, стандардизацијата и искористеноста на капацитетите низ призма на општо и рурално сместување. Во услугите на храна и пијалаци исто така, оценката се однесува на општите категории и оние во руралните објекти.

Табела 22: Угостителство

	Категоризација и стандардизација		Искористеност на капацитетите		Категоризација и стандардизација		Искористеност на капацитетите		Учество на сместувачките капацитети кои ко користат еко-стандарди во функција на намалување на климатските промени	
	Општо сместување	Рурално сместување	Општо сместување	Рурално сместување	Општо сместување	Рурално сместување	Општо сместување	Рурално сместување	Општо сместување	Рурално сместување
Средна вредност	**3,2**	**3,0**	**3,1**	**3,0**	**3,6**	**3,5**	**3,5**	**3,4**	**3,1**	**3,3**
Дисперзија	**1,4**	**1,4**	**1,2**	**1,4**	**1,3**	**1,4**	**1,3**	**1,4**	**1,6**	**1,6**
Најдобра оценка средна вредност	**3,6**									
дисперзија	**1,2**									
	Општо сместување									

Угостителство - услуги на храна и пијалаци

	Категоризација и стандардизација		Искористеност на капацитетите		Категоризација и стандардизација		Искористеност на капацитетите	
	Општи услуги на храна и пијалаци	**Услуга на храна и пијалаци во рурални објекти**	**Општи услуги на храна и пијалаци**	**Услуга на храна и пијалаци во рурални објекти**	**Општи услуги на храна и пијалаци**	**Услуга на храна и пијалаци во рурални објекти**	**Општи услуги на храна и пијалаци**	**Услуга на храна и пијалаци во рурални објекти**
Средна вредност	**4,1**	**3,9**	**3,6**	**3,5**	**4,0**	**4,1**	**3,9**	**3,9**
Дисперзија	**1,1**	**1,2**	**1,1**	**1,2**	**1,1**	**1,0**	**1,2**	**1,1**
Најдобра оценка средна вредност	**4,1**							
дисперзија	**1,0**							
	Услуга на храна и пијалаци во рурални објекти							

5.3.2 Транспорт

Транспортот како компонента за поддршка на развој на руралниот туризам ги опфаќа следниве форми: железнички, патен, воздушен, езерски сообраќај, како формата на изнајмување на средства за превоз. Оценката се однесува на врските кои имаат внатрешен и надворешен карактер, и исто така на зачестеноста, удобноста и квалитет на превозот. Во поглед на можноста за изнајмување на средства за превоз оценката се однесува на велосипеди, автомобили и пловила.

Табела 23: Транспорт

	3.2.1 Транспорт - железнички				**3.2.2. Транспорт - патен**				**3.2.2 Транспорт - воздушен**			
	Врски		**Зачестеност**	**Удобност (квалитет на превозот**	**Врски**		**Зачестеност**	**Удобност (квалитет на превозот**	**Врски**		**Зачестеност**	**Удобност (квалитет на превозот**
	Внатрешни	**Меѓународни**			**Внатрешни**	**Меѓународни**			**Внатрешни**	**Меѓународни**		
Средна вредност	**3,1**	**3,0**	**3,1**	**3,1**	**3,7**	**3,7**	**3,4**	**3,6**	**3,2**	**3,7**	**3,8**	**3,6**
Дисперзија	**1,5**	**1,6**	**1,5**	**1,6**	**1,5**	**1,3**	**1,5**	**1,5**	**1,7**	**1,3**	**1,3**	**1,4**
Најдобра оценка средна вредност дисперзија	**3,1**				**3,7**				**3,8**			
	1,5				**1,3**				**1,3**			

	3.2.3 Транспорт - езерски				**3.2.4 Изнајмување на средства за превоз**		
	Врски		**Зачестеност**	**Удобност (квалитет на превозот**	**Изнајмување на велосипеди**	**Rent a car, rent a bike**	**Изнајмување на пловила**
	Внатрешни	**Меѓународни**					
Средна вредност	**2,6**	**2,9**	**2,9**	**2,8**	**2,4**	**2,5**	**2,5**
Дисперзија	**1,6**	**1,7**	**1,7**	**1,5**	**1,6**	**1,6**	**1,6**
Најдобра оценка средна вредност дисперзија	**2,9**				**2,5**		
	1,7				**1,6**		

5.3.3 Пратечки услуги

Пратечките услуги во развојот на руралниот туризам ги опфаќаат следниве сегменти: информираност, организираност, промоција, безбедност , здравствени услуги и комунална уреденост и опременост

Во рамките на информираноста нотирани се туристичките водичи, туристичките публикации и информативните бироа. Организираноста опфаќа оценка на локалните туристички организации, патничките агенции, здруженија на издавачи на сместување и услуги на храна и пијалаци, други здруженија и организации (планинари, јавачи љубители на природа) и претпријатија кои поддржуваат локална, одржлива и ферска трговија на производи и услуги. Промоцијата е оценета преку застапеноста на мас-медиуми , електронски медиуми, односи со јавноста и печатени медиуми. Безбедносните и здравствените услуги се оценети во поглед службите кои опфаќаат полиција, спасување, обезбедување на објекти, болници и здравствени центри. комуналната уреденост и опременост е оценета преку санацијата на отпадот, хигиената, опременоста и еколошката одржливост.

Табела 24: Пратечки услуги

	3.3.1 Информираност			**3.3.2 Организираност**				
	Туристички водичи	**Туристички публикации**	**Информативни бироа**	**Локални туристички организации**	**Патнички агенции**	**Здруженија на издавачи на сместување и услуги на храна и пијалаци**	**Други здруженија и организации (планинари, јавачи љубители на природа)**	**Претпријатија кои подржуваат локална,одржлива и ферска трговија на производи и услуги**
Средна вредност	**2,6**	**2,8**	**2,6**	**2,7**	**3,0**	**2,9**	**3,1**	**3,1**
Дисперзија	**1,2**	**1,2**	**1,3**	**1,5**	**1,4**	**1,6**	**1,5**	**1,4**
Најдобра оценка средна вредност дисперзија	**2,8**			**3,0**				
	1,2			**1,4**				

	3.3.3 Промоција				3.3.4 Безбедност и здравствени услуги				3.3.5 Комунална уреденост и опременост				
	Печатени медиуми	Мас - медиуми	Електронски медиуми	Односи со јавност (лични искуства)	Полиција	Спасители	Обезбедување на објекти	Болнички и здравствени центри	Санација на цврст отпад	Санација на отпадни води	Хигиена	Опрема од комунален сектор	Оценка на степенот на одржливост на еколошка заштита и унапредување
Средна вредност	2,8	2,9	3,4	3,2	3,7	3,4	3,6	3,5	2,6	3,1	3,2	3,3	3,2
Дисперзија	1,0	0,9	1,1	1,2	1,2	1,5	1,4	1,4	1,3	1,5	1,4	1,4	1,3
Најдобра оценка средна вредност дисперзија	3,4				3,7				3,3				
	1,1				1,2				1,4				

5.4 Посетеност

Оценката на посетеноста во руралните средини ги опфаќа обемот, просторната дистрибуција, сезоналноста, оценката на однесувањето на туристите, и оценката на задоволството на туристите од добиените услуги. Тие се однесуваат како на домашните така и на странските туристи

Табела 25: Оценка на посетеноста и престојот

	Обем		Просторна дистрибуција		Сезоналност		Оценка на однесувањето на туристите		Оценка на задоволството на туристите од добиените услуги	
	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи
Средна вредност	3,4	3,1	3,3	3,2	3,7	3,5	3,7	3,7	3,8	3,7
Дисперзија	1,0	1,1	1,0	1,1	1,1	1,2	1,0	1,0	1,0	1,1
Најдобра оценка средна вредност дисперзија	3,4		3,3		3,7		3,7		3,8	
	1,0		1,0		1,1		1,0		1,0	

5.5 Потрошувачка

Потрошувачка ја илустрира ефикасноста на туристичката понуда во поглед на обезбедување на услуги за сложената туристичка побарувачка. Во основа тоа се економските ефекти кои можат да се оценат како значаен производ на вкупните постигнувања во односите помеѓу овие две сфери. Потрошувачката има карактер на индикатор кој ги отсликува развојните можности на руралниот туризам. Таа е дадена преку пансионската и вонпансионската категорија при што се однесува на домашните и странските туристи.

Табела 26: Оценка на потрошувачката

	Пансион		Вонпансионска															
			Угостителска		Сувенири		Производи на селски домаќинства		Ракотворби		Забава и приредби		Јавање		Пловење		Услуги за лов и риболов	
	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи
Средна вредност	**3,4**	**3,2**	**3,8**	**3,7**	**3,4**	**3,5**	**3,3**	**3,3**	**3,5**	**3,5**	**3,2**	**3,3**	**2,6**	**2,6**	**3,3**	**3,3**	**3,5**	**3,5**
Дисперзија	**1,1**	**1,2**	**1,0**	**0,9**	**1,3**	**1,2**	**1,3**	**1,3**	**1,3**	**1,2**	**1,4**	**1,3**	**1,6**	**1,6**	**1,7**	**1,7**	**1,2**	**1,2**
Најдобра оценка средна вредност	**3,4**		**3,8**		**3,5**		**3,3**		**3,5**		**3,3**		**2,6**		**3,3**		**3,5**	
дисперзија	**1,1**		**1,0**		**1,2**		**1,3**		**1,2**		**1,3**		**1,6**		**1,7**		**1,2**	

5.6 Оценка на пазарот

Пазарот е структуриран како истражувачка категорија која се однесува на нивото на настап, квалитет на понудата и цената на туристичките услуги. Ова исто така се однесува како на домашниот така и на меѓународниот пазар.

Табела 27: Оценка на пазарот

	Пансион		Вонпансионска															
			Угостителска		Сувенири		Производи на селски домаќинства		Ракотворби		Забава и приредби		Јавање		Пловење		Услуги за лов и риболов	
	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Домашни туристи	Странски туристи
Средна вредност	3,4	3,2	3,8	3,7	3,4	3,5	3,3	3,3	3,5	3,5	3,2	3,3	2,6	2,6	3,3	3,3	3,5	3,5
Дисперзија	1,1	1,2	1,0	0,9	1,3	1,2	1,3	1,3	1,3	1,2	1,4	1,3	1,6	1,6	1,7	1,7	1,2	1,2
Најдобра оценка средна вредност	3,4		3,8		3,5		3,3		3,5		3,3		2,6		3,3		3,5	
дисперзија	1,1		1,0		1,2		1,3		1,2		1,3		1,6		1,7		1,2	

5.7 Оценка на конкурентноста

Конкурентноста опфаќа оценка на просторните целини во окружувањето преку туристичките производи, сместувачките капацитети, цените на туристичките услуги и туристичката инфраструктура. Со оглед на тоа дека непосредни окружувања во оваа смисла СИПР има со Источниот и Скопскиот плански регион оценката се однесува токму на овие два региони. Исто така, оценувани се конкурентните држави преку параметрите користени за соседните региони.

Табела 28: Оценка на конкурентните просторни целини

Оценка на конкурентните региони

	Туристички производи во функција на руралниот туризам		Сместувачки капацитети во функција на рурален туризам		Цени на туристички услуги		Туристичка инфраструктура	
	Скопски	Источен	Скопски	Источен	Скопски	Источен	Скопски	Источен
Средна вредност	3,7	3,8	3,8	3,7	3,8	3,7	3,9	3,8
Дисперзија	1,2	0,9	1,1	1,0	1,3	1,1	1,3	1,2
Најдобра оценка средна вредност	3,8		3,8		3,7		3,9	
дисперзија	0,9		1,1		1,1		1,3	

Оценка на конкурентните држави

	Туристички производи во функција на руралниот туризам			Сместувачки капацитети во функција на рурален туризам			Цени на туристички услуги			Туристичка инфраструктура		
	Бугарија	Србија	Косово	Бугарија	Србија	Косово	Бугарија	Србија	Косово	Бугарија	Србија	Косово
Средна вредност	4,2	3,9	3,1	4,1	3,9	3,2	4,0	4,1	3,4	4,2	3,9	2,8
Дисперзија	1,1	1,1	1,3	1,0	0,8	0,9	1,0	0,8	1,0	0,9	0,8	1,1
Најдобра оценка средна вредност	4,2			4,1			4,1			4,2		
дисперзија	1,1			1,0			0,8			0,9		

5.8 Оценка на пазарните трендови

Пазарните трендови имаат современа конотација бидејќи врз основа на нивното оценување може да се искористат вредностите кои се присутни надвор од планскиот регион и да упатат на можни активности во оваа смисла. Пазарните трендови се оценувани во поглед на следниве параметри: расположливи сместувачки капацитети во домаќинствата во рурално - туристички активности, диверзитет на туристички производи во рурален туризам, степен на заштита на животна средина во руралните средини, организирање обуки за туристички водичи, кустоси и придружници и оценка на активностите за заштита на потрошувачите.

Табела 29: Оценка на пазарните трендови

	Расположливи сместувачки капацитети во домаќинствата во рурално - туристички активности	Диверзитет на туристички производи во рурален туризам	Степен на заштита на животна средина во руралните средини	Организирање обуки за туристички водичи, кустоси и придружници	Оценка на активностите за заштита на потрошувачите
Средна вредност	**3,4**	**3,6**	**3,4**	**3,5**	**3,2**
Дисперзија	**1,4**	**1,3**	**1,3**	**1,3**	**1,5**
Најдобра оценка средна вредност дисперзија	**3,6**				
	1,3				

6. ЗОНИРАЊЕ НА МОЖНОСТИТЕ ЗА РАЗВОЈ НА РУРАЛНИОТ ТУРИЗАМ ВО СИПР

Врз основа на кабинетските истражувања, теренското истражување и оценките добиени во рамките на прашалникот за квалитативна оценка како и врз основа на ставовите и мислењата на познавателите на приликите добиени во консултативните работилници се определија зоните на можностите за развој на руралниот туризам во СИПР. Зоните во СИПР се определени по општини и тие опфаќаат полови на развојот , окружување и врски со потенцијалите.

Зонирањето претставува операција која определува најдобри можности за утврдување на гравитациони подрачја во рамките на туристичкиот простор. Тоа значи дека преовладувачките рурални показатели можат да се искористат за да се определат локалитетите како просторни категории кои се полови на развојот. Зонирањето не претставува само категорија која соодветствува на административните регионални цели туку може да има и поширок опфат. Меѓутоа, со оглед на оптималноста во функционирање на руралните активности поврзани со административната рамка зонирањето е вршено по општини. Самите локалитети за развој на руралниот туризам се диференцирани со користење на добиените резултати од кабинетското и теренското истражување. При овие вкрстувања од особена важност беше мислењето и ставовите на засегнатите страни и познаватели на прилики. Така се утврдени зоните, половите на развој како вкупен развоен потенцијал на населените места и рурални населби, атракторите, факторите односно потенцијалите, поддршката, можностите за развој како основна и комплементарна категорија и вкупната оценка на дефинираните зони како просторни целини. Во врска со кабинетскиот пристап во утврдувањето на зоните основа претставуваше Просторниот план на Република Македонија кој е базичен документ од кој можат да се црпат идните превземања во креирањето на оперативните активности. нивната поврзаност со интересите за подобрување на животот на населението во руралните средини има парадигматичен карактер.

Во следната табела се прикажани утврдените зони и локалитети како полови, атрактори, фактори или потенцијали, поддршката, можностите за развој и оценката на зоните.

Табела 30: Зони на можности за развој на руралниот туризам

Општина	*Зона*	*Полови на развој*	*Атрактори*	*Потенцијали*	*Поддршка*	*Можности за развој*	*Вкупна оценка на Зоната*
Крива Паланка	Костајница Калин Камен	.с.Станци, .с.Конопница	-Осоговски Планини -Манастир Св. Јоаким Осоговски -Манифестација Компиријада Калин Камен, -религиски настан: Собор на Св.. Јоаким Осоговски 27-28 август	- Жидиловска Клисура -Извор на Крива река, - Дурачка Река -Езеро Калин Камен - Влашки колиби -Врвови: Калин Камен, Царев Врв и Руен -Станички водопад - ливади и пасишта -обработливо земјиште -Меѓународна копаничарска колонија -Ликовна колонија -Летна школа на архитекти -Традиционални обичаи во селата -Боровинки и чаеви на Осоговските Планини -Традиционални стопански активности -Валавница -Деве Баир	-Магистрала Е-871 -Манастирски конаци, 16 легла(Св. Јоаким Осоговски) -ресторан етно-гостилница Воденица 3 -туристички водичи(2) -ресторан и сместување Етносело -сместување Вила Марија -Обичај Невестинско поклонение (с. Конопница) -поврзаност со Бугарија -Магистрала Е-871 - риболовен ревир	-престој на село -Еко-туристички активности -алпинизам - набљудување на биодиверзитет и реткости -учество на манифестации -риболовен туризам -транзитен туризам -посета на село -ловен туризам -планинарење -видиковци -јавање во планина	Средна вредност 4,6 Дисперзија 0,9
Крива Паланка	Стража	.с.Метежево ..с.Огут		-Планина Герман Планина Билино, врв Стража -Ловиште ”Луке”	-поврзаност со Бугарија -Магистрала Е-871 -туристички водичи(2)	-посета на село -ловен туризам -планинарење -видиковци -јавање во планина	Средна вредност 3,8 Дисперзија 1,3

Старо Нагорича не	Старо Нагоричане	.с.Старо Нагоричане .с.Младо Нагоричане .с. Кокино .с.Бајловце .с.Карпино .с.Пелинце С. Стрновац	- Пелинце меморијален центар - Црква Св. Ѓорѓи, Испосница покрај црквата Св.Ѓорѓи - Татиќев Камен (мегалитска опсерваторија)	-Пештера Костоперска Карпа, -Цркви: Св. Петка , Св. Ѓорѓи - Манифестации: - Бајловски средби (македонска свадба) -5 мај печење на бик на ражен по повод Ѓурѓовден (Св. Ѓорги) ; - 28 август Св. Богородица - Планина Козјак -Козјачка Клисура -Реки: Пчиња, Петрошница, Ситница -Бања Стрновец (39^0) -Базалтни плочи кај Зебрњак, Вујовце и Социн Камен -Манастири: Карпино; Забел (село Никуљање) -Спомен костурница кај Зебрњак -Ловиште Козјак	-Сместувачки капацитети: -во тек е довршување на градба на тренинг центар со планирани 10 соби - Етно село (ресторан и хотел со 35 соби)	-посета на селски средини -едукативни посети -рекреативни активности -посета на манифестации - планински туризам -посета на религиозни настани -ловен труизам	Средна вредност 4,9 Дисперзија 0,3
Куманово	Кумановска Бања-Пчиња-Клечовска Долина	.с. Проевце . с. Пчиња .С.Добрашане .С.Бељаковце .с. Скачковце .С. Клечовце		-Кумановска Котлина -Бислимска Клисура -Пештери: Дуемички пештер, Студен пештер, Орловец, Лишков пештер, Маркова куќа -Археолошки локалитети: Градиште (Градишки в’р), Момина	-Магистрала Е-75 -Локална патна инфраструктура-	-посета на селски средини едукативни посети -рекреативни активности -искачување на карпи -рекреативно планинарење	Средна вредност 4,2 Дисперзија 1,0

				Бавча Кумановска Котлина -Бислимска Клисура -Река Пчиња -Св. Петка (С.Пезово) -Св. Петка (С. Габреш) -Св. Богородица (с. Градиште) -Св. Јован - манастир во с. Режановце -Манастир Скачковце -Рибник во С. Режановце(без ресторан) -Репродуктивен центар за АВАСИ овца (Израелска пустинска овца) во с. Градиште (само два такви центри на Балканот) -Винарија ЈОРГО КОМЕРЦ во с. Добрашане - Извори на минерална вода Визијана -Крива Река -Водопад Здравков Мост -Манастир Бељаковце -Археолошки локалитет Калиште с. Клечовце		-спелеолошки посети посета на селски средини -едукативни посети -рекреативни активности -риболовни активности--манастирски посети -Вински туризам	
Липково	Липковско Езеро	.с. Липково . с.Матејче		-Липковска Река, Лојанка, Слупчанска река -Липковско Езеро, -езеро Глажња -Џамија с. Ропајци -Манастир Матејче (Црква Св. Богородица)	-Магистрала Е-75 -Патничка агенција -Комунално претпријатие -Ресторани 8-10	-Риболовни активности -езерски туризам -Рекреативни активности -Посета на религиозни објекти	Средна вредност 4,4 Дисперзија 0,9

				-Теќе			
Кратово	Осоговски простор	с.Нежилово, с.Кнежево, с.Каврак(живо село)Црковен собор	Осоговска Планина	-Црковен собор во с. Каврак -Злетовска река, -Каврак планина -Фарма за кози (с.Нежилово)		-планинарење, -пешачки активности. -посета на манифестации	Средна вредност 4,4 Дисперзија 0,8
Кратово	Куклице-Коњух	с. Куклице с.Трновац с. Шопско Рударе с.Коњух	Камени кукли (локалитет) -Археолошко наоѓалиште Цоцев Камен	-Резерват за карпеста уметност (с.Трновац) - -Шопска свадба - локалитет Големо градиште е заедно со ротондата	-Магистрала Е-871	-Едукативни посети -Рекреативни содржини -посета на традиционални настани	Средна вредност 4,6 Дисперзија 0,8
Кратово	Шлегово - Кратово-	.с Шлегово С. Туралево С.Горно Кратово -Кратово		*-Здравчи Камен локалитет* *-Рударски окна* *-Типична зачувана селска архитектура* *-Жива култура (шлеговски дијалект-фурнички јазик)* -“Вулкански бомби” локалитет (с. Г. Кратово)	-Магистрала Е-871	-Посета на селска рурална средина -Едукативни посети -Можност за организирање студентска колонија за архитектура -Можности за организирање студентска колонија за дијалошки истражувања	Средна вредност 4,3 Дисперзија 1,0
Ранковце	Ранковце	- с.Гиновци - с.Ранковце - с.Псача	Рибарско-рекреативна зона Парк Гиновце	-Планина Герман -Котлина Славиште -Манастир Псача (Црква Св. Никола) -Крива Река -археолошки локалитет	Магистрала Е-871	-транзитен туризам -риболовен туризам -излетнички туризам - активности во село	Средна вредност 4,8 Дисперзија 0,6

				Орила - 14 август Св. Макавеј (ден на баџанаци) 25 Јули (Собор Пресвета)			

7. МАПИРАЊЕ И ПРИОРИТЕТИЗАЦИЈА

Мапирањето е извршено врз основа на кумулативните резултати кои беа сублимат на согледувањата на севкупното истражување. . Во картографска основа на илустративен начин се внесени зони за развој на руралниот туризам. Како картографска основа е користена мапата. Приоритетизацијата е извршена според најдобрата оценка на зоната. Така рангираните зони се ставени во ред од 1-9 колку што се издиференцирани приоритетни зони. Како зони за развој на руралниот туризам во СИПР се определени Старо Нагоричане, Ранковце, Куклица Коњух, Костајница-Калин Камен, Осоговски простор, Липковско Езеро,Шлегово-Кратово, Кумановска Бања - Пчиња - Клечовска долина и Стража.

Вака утврдените зони по систематизиран ред подразбираат и нивна приоритетизација во развојот на руралниот туризам. Приоритетизацијата е извршена во согласност со утврдените вредности од страна на експертите и познавателите на приликите како консензуален пристап. Обележувањето на зоните е шрафирано, а локалитетите во рамките на зоните како полови на развој се обележани со ѕвездичка. Обоеноста на просторните целини издиференцирани на овој начин се направени со приоритетност за да на овој начин ја изразат пластиката на можните идни зафати во развојот на руралниот туризам.

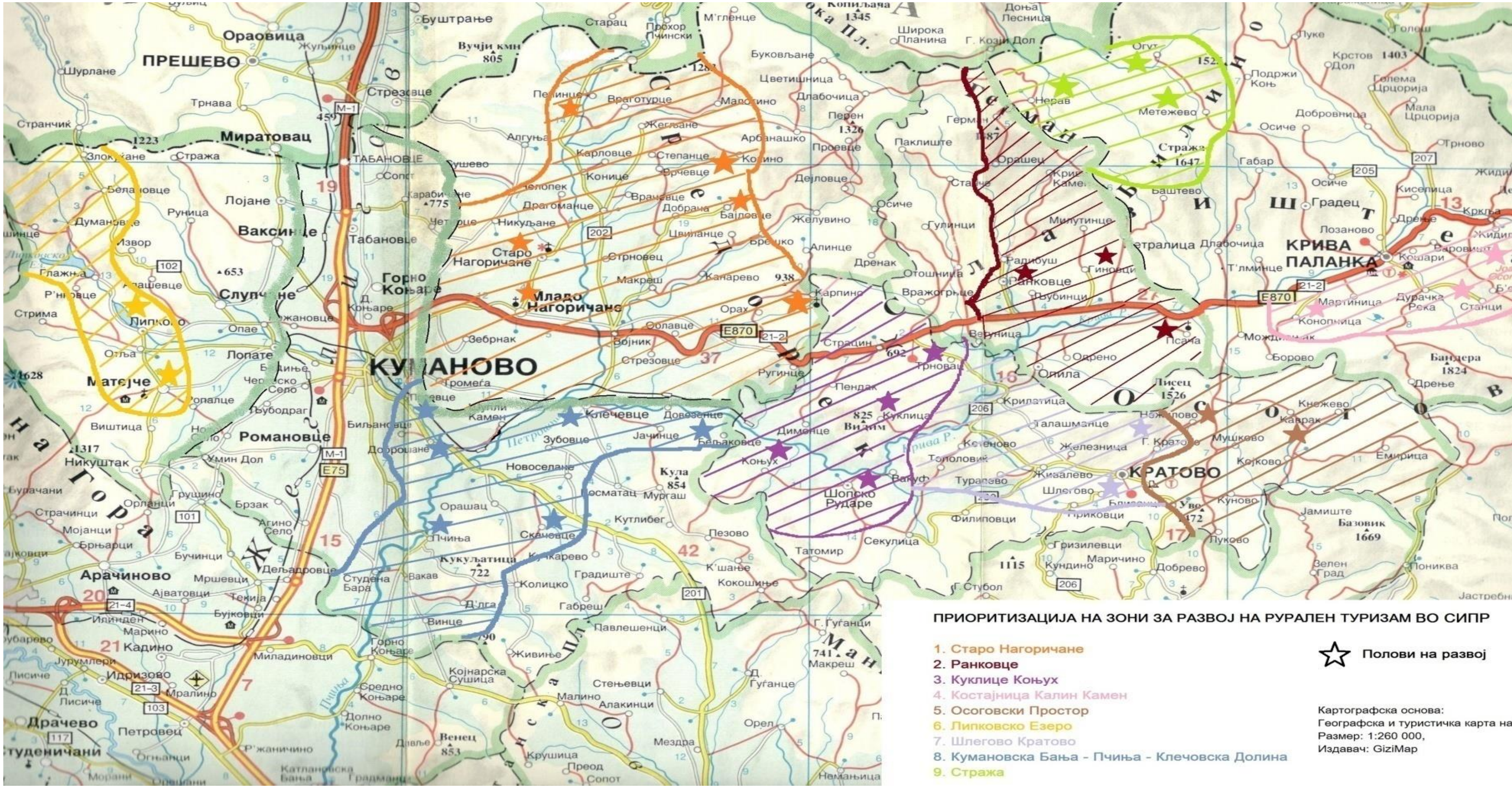
ПРИОРИТИЗАЦИЈА НА ЗОНИ ЗА РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ ВО СИПР
1. Старо Нагоричане
2. Ранковце
3. Куклице Коњух
4. Костајница Калин Камен
5. Осоговски Простор
6. Липковско Езеро
7. Шлегово Кратово
8. Кумановска Бања - Пчиња - Клечовска Долина
9. Стража
Полови на развој
Картографска основа:
Географска и туристичка карта на
Размер: 1:260 000,
Издавач: GiziMap
КУМАНОВО
КРАТОВО
КРИВА ПАЛАНКА
ПРЕШЕВО
Старо Нагоричане
Младо Нагоричане
Ранковце
Липково
Миратовац
Ораовица
Романовце
Арачиново
Клечевце
Пчиња
Кукулица
Кратово
Стража 1647

8. ЗАВРШНИ СОГЛЕДУВАЊА

Имајќи го предвид значењето на процесите за иновативни решенија за подобрен пристап до услуги на локално ниво во насока на подобрување на капацитетите се востанови дека развојот на руралниот туризам е од забележително значење во областа на активностите на локалното население за развој. Истражувачките активности покажаа дека создавање на Регистар на туристичките вредности би бил компатибилен со ваквите стремежи. Во оваа смисла локалните лидери и засегнатите групи ги идентификуваа ваквите можности. Прелиминарно во оваа смисла ангажирањето на експертскиот тим овозможи да се посочат можни решенија кои ќе бидат во насока на унапредување на факторите, афирмираните вредности и поддршката што може да се реализира.

За да можат да се обезбедат истражувачките стандарди во просторната евалуација на локалните средини во Североисточниот плански регион како резултат на вкрстени интерактивни резултати воспоставена е матрица на квалитативни и квантитативни вредности.

Матриците како моделарна категорија беа консензуално прифатени што претставува верификација на издржаниот однос во оваа сфера од страна на експертскиот тим и познавателите на прилики.

Со кабинетското истражување се дојде до целосно согледување на значењето што го има туристичката понуда, туристичката побарувачка, конкурентноста и пазарните трендови. Беше констатирана забележителна содржајност во оваа смисла во наведените сфери. Одржаните консултативни состаноци помогнаа да се сублимираат резултатите од истражувачкиот процес. Врз основа на тоа може да се констатира дека се исполнети претпоставките за содржајноста на вредностите кои постојат и нивната оценка.

Во реализацијата на целите на кабинетското истражување се дојде до сознание за општите карактеристики на регионот и општините и нивната структура како погоден простор за развој на руралниот туризам, се доби Водичот кој ги дефинира основите на развојот на руралниот туризам во регионот и општините и се добија релевантни вредности во врска со индикаторите и информации добиени со востановената матрица на истражување.

Преку востановените пристапи се дојде до Регистар кој претставува сублимирана евиденција на карактеристиките на животната средина, населението, економската активност, производството и услугите; пристапот, транспортот и патувањата; културата и културните активности; рекреацијата и спортот; сместување, ресторани и настани (односно саеми, конгреси и конференции).

Резултатите покажаа забележителна содржајност. Имено, регистрирањето на овие компоненти опфати пред се туристички потенцијали на руралниот туризам кои можат да се искористат како основа за идни развојни пристапи. Во поглед на туристичко-географската положба добиените резултати покажуваат висок степен на можности за развој на руралниот туризам бидејќи станува збор за средина во која се вкрстуваат забележителни комуникации и предиспозиции за поврзување на руралните средини, меѓусебно и со окружувањето. Регистарот овозможува идентификација на најголем број на природните и културните туристички вредности како основа за развој на руралниот туризам. Тие се таксативно определени, мапирани и функционално објаснати.

Показателите за населението како важен фактор во сферата на руралниот туризам ни покажуваат висок степен на активно население, присуство на женска популација која е посебно изразена во руралниот дел од планскиот регион, релативно ниско ниво на учество во секторот на земјоделието и услугите сврзани за земјоделието како фактори за развој ан руралниот туризам што бара унапредување низ призма на оваа сфера. Релативно добриот пристап, транспорт и можности за патување не се доволно искористени во функција на развој на руралниот туризам како што пак, ресурсите од типот на земјени и непросечени патишта недоволно се користат во функција на развој на рурално-туристичките активности. Во овој контекст и можностите на спорт и рекреација како анимациски компоненти за развојот на руралниот туризам.

Угостителството прикажува највисоко ниво во општиот сектор, додека во руралната сфера е отсликано како потенцијал кој може да се унапредува во согласност со активирање на ресурсите во руралните средини. Во поглед на анимациските активности и подобрувањето на туристичката понуда забележително место заземаат околу 150 настани како дел од понудата на Североисточниот плански регион.

Истражувањето ни даде релевантни показатели кои се табеларно прикажани во поглед на посетеноста и престојот како индикатори на досегашниот развој и можните предвидувања во областа на руралниот туризам. Добиените вредности содржани во истражувачкиот процес даваат показатели за нивото на потрошувачка кое може да се унапредува, ја определува Србија како една од топ-емитивните средини во последните 10 години и како еден од најрелевантните пазари, востановува добра во сферата на конкурентните односи, како туристички производи ги препознава оние кои се однесуваат во самиот регион и кои можат да се комбинираат со окружувањето како на пример со селскиот туризам во Србија, руралното сместување во ќустендилскиот простор, селскиот туризам и бањските активности во граничниот простор на Србија и Косово и перспективните адреналински селективни туристички производи. Пласманот на туристички производи како перспектива е утврден преку интернетот, туристичките агенции и присуство на саемите.

Како општ заклучок кој ги оправдува компонентите во Регистарот треба да се наведе усогласеноста на кабинетските со теренските истражувања и квалитативните и квантитативните показатели во тој поглед. Врз основа на оваа усогласеност утврдена со вкрстените истражувачки активности, односно врз основа на сознанијата до кои дојде консултантскиот тим во кабинетските истражувања и резултатите добиени кои беа содржани во

прашалникот и искажани на консултативните состаноци, се определени најпрво локалитетите како полови за развој, а низ користењето на просторно-планските сознанија се дефинирани и зоните за развој на руралниот туризам. Приоритетите во развојот се добиени со ваквите вкрстени истражувачки методолошки пристапи, така што приоритетно се добиени следниве развојни зони во СИПР: Старо Нагоричане, Ранковце, Куклица Коњух, Костајница-Калин Камен, Осоговски простор, Липковско Езеро, Шлегово-Кратово, Кумановска Бања - Пчиња - Клечовска долина и Стража. Регистарот структуриран на овој начин има сеопфатен и динамичен карактер така што може да се надополнува и да се унапредува во насока на внесување на содржини кои ќе ја подобрат структурата на текстот.

АНЕКС 1 - Листа на документи важни за развојот на руралниот туризам

- Законот за туристичка дејност на Р.М.;

- Законот за угостителска дејност на Р.М.;

- Националната стратегија за рурален туризам на Р.М. 2012-2017;

- Стратегија за рурален развој на Р.М.;

- Потстратегија за традиции и настани на Р.М.;

- Потстратегија за спортски туризам на Р.М.;

- Leader II (Links between actionsfor the developmentof the rural economy);

- Guidelines for Stakeholder Identification and Analysis:A Manual for Caribbean NaturalResource Managers and Planners, Developing Naturally:An Exploratory Process for Nature-Based Community Tourism (Clemson University Clemson, South Carolina);

- Мастер план одрживог развоја руралног туризма у србији, 2012-2017 Заједнички програм УН „Одрживи туризам у функцији руралног развоја“ финансиран од стране шпанског Фонда за достизање миленијумских циљева развоја;

- European Tourism Indicator SystemTOOLKITFor Sustainable Destinations , DG Enterprise and Industry (February 2013).;

- Програма за развој на Североисточниот плански регион 2009-2014;

- Стратешки план за развој на туризмот во СИПР 2011-2016;

- Акционен план за развој на туризмот во СИПР 2011-2016;

- Студија за оптимално користење на културно-историското наследство на СИПР во туристички цели;

- Студија за оптимално користење на природното наследство на СИПР во туристички цели;

- Студија за валоризација со предлог за формирање на заштитен предел Осоговски Планини, мед, 2012.

АНЕКС 2 - Листа на табели

Табела 1: Регистар на компонентите на животната средина во СИПР 16
Табела 2: Население, економска активност, производство и услуги 27
Табела 3: Пристап, транспорт, патувања 30
Табела 4: Култура, културни активности 31
Табела 5: Рекреација / Спорт 41
Табела 6: Сместување, ресторани 43
Табела 7: Настани (Саеми, конгреси, конференции и сл.) 44
Табела 8: Посетеност на туристите 45
Табела 9: Престој на туристите 46
Табела 10: Туристичка потрошувачка 48
Табела 11: Туристички пазари 48
Табела 12: Евидентна листа на конкуренцијата на СИПР 49
Табела 13: Пазарни трендови 53
Табела 14: Туристичко-географска положба 58
Табела 15: Природни потенцијали 60
Табела 16: Културни потенцијали 64
Табела 17: Човечки фактори 69
Табела 18: Фактори на капиталот 70
Табела 19: Природни атрактори 71
Табела 20: Културни атрактори 73
Табела 21: Центри (комплекси) за туристички активности 75
Табела 22: Угостителство 78
Табела 23: Транспорт 79
Табела 24: Пратечки услуги 80
Табела 25: Оценка на посетеноста и престојот 81
Табела 26: Оценка на потрошувачката 82
Табела 27: Оценка на пазарот 83
Табела 28: Оценка на конкурентните просторни целини 84
Табела 29: Оценка на пазарните трендови 85
Табела 30: Зони на можности за развој на руралниот туризам 87